

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ УПРАВЛІННЯ,
ПСИХОЛОГІЇ ТА БЕЗПЕКИ**

Кафедра менеджменту та економічної безпеки

**СИСТЕМА ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЮ) ДОХОДІВ,
ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ**

кваліфікаційна робота
здобувач вищої освіти
2 курсу заочної форми навчання
ДЕХТЯР Каріна Сергіївна

Науковий керівник
кандидат економічних наук, доцент
ГОБЕЛА Володимир Володимирович

Рецензент
доктор економічних наук, професор

Кваліфікаційна робота допущена до захисту

«» _____ 2025 р., протокол № ____

завідувач кафедри менеджменту
та економічної безпеки

_____ КОПИТКО М. І.

Львів
2025

АНОТАЦІЯ

ДЕХТЯР К. С. Система протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок». – Львівський державний університет внутрішніх справ МВС України, Львів, 2025.

У кваліфікаційній роботі досліджено теоретико-методичні засади протидії легалізації незаконно отриманих доходів в Україні. Здійснено аналіз системи протидії незаконному збагаченню в Україні, виокремлено типові методи легалізації незаконних доходів. Запропоновано шляхи підвищення ефективності функціонування фінансової розвідки та розроблено теоретичну модель функціонування системи протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Ключові слова: легалізація доходів, фінансова розвідка, нелегальні фінансові операції, теоретична модель, безпекова діяльність.

ABSTRACT

DEKHTIAR K. S. Legal Prerequisites and Methodology of Investigations of Illicit Enrichment in Ukraine. – Manuscript.

Qualification work for obtaining a master's degree in the specialty 072 "Finance, banking, insurance and stock market". – Lviv State University of Internal Affairs of the MIA of Ukraine, Lviv, 2025.

The qualification work explores the theoretical and methodological principles of countering the legalization of illegally obtained income in Ukraine. The system of countering illicit enrichment in Ukraine is analyzed, typical methods of legalizing illicit income are identified. Ways of increasing the efficiency of financial intelligence are proposed and a theoretical model of the system of countering the legalization (laundering) of proceeds from crime is developed.

Keywords: money laundering, financial intelligence, illegal financial transactions, theoretical model, security activities.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЮ) ДОХОДІВ ОТРИМАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ ..	6
1.1. Характеристика національної системи протидії легалізації незаконно отриманих доходів	6
1.2. Фінансова розвідка в системі протидії легалізації незаконно отриманих доходів	13
1.3. Структурний аналіз національної системи протидії легалізації незаконно отриманих доходів	19
Висновки до розділу 1.....	26
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЮ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ	29
2.1. Вплив фінансової розвідки на економічну безпеку держави	29
2.2. Аналіз ефективності національної системи протидії легалізації незаконно отриманих доходів	34
2.3. Методи легалізації незаконно отриманих доходів в Україні: аналіз та класифікація	38
Висновки до розділу 2.....	45
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ НЕЗАКОННИХ ДОХОДІВ	47
3.1. Формування стратегічного вектору розвитку системи протидії легалізації незаконних доходів	47
3.2. Пропозиції щодо удосконалення системи протидії легалізації незаконних доходів в Україні.....	50
Висновки до розділу 3.....	54
ВИСНОВКИ.....	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	59

ВСТУП

Актуальність теми. У світі спостерігається значне зростання випадків фінансових злочинів, зокрема відмивання грошей. Це вимагає нових підходів до їхнього виявлення і запобігання. Більш того, з розвитком електронних фінансових технологій та глобалізацією економічних відносин легалізація доходів, отриманих злочинним шляхом, стає дедалі складнішою, що створює необхідність в міжнародній співпраці та вдосконаленні національних систем протидії.

Відмивання грошей шкодить не лише окремим економічним системам, а й загалом впливає на стабільність і розвиток економіки країни, зокрема через зниження довіри до фінансових установ. Багато країн, підписавши міжнародні угоди, зобов'язані розвивати системи протидії відмиванню грошей. Зазначені аспекти підтверджують важливість дослідження обраної теми і демонструють її значення для суспільства та фінансової безпеки держави.

Дослідженнями у сфері протидії легалізації незаконно отриманих доходів присвячені праці багатьох науковців, зокрема: Акімова О. В., Аркуша Л. І., Возняковська Х. А., Гаврилишин А. П., Гаєвський І. М., Глущенко О. О., Гобела В. В., Мельник С. І., Копиця І.М., Смагло О. В., Кравчук А. О., Куришко О. О., Москаленко Н. В., Павлов Д. М., Петрук О. М., Левківська К. Д., Романько П. С., Сербина О. Г., Синявська О. О., Смагло О. В., Хвалінський С. О., Франчук В. І.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є розробка теоретичних та практичних аспектів удосконалення системи протидії легалізації незаконно отриманих доходів. Мета дослідження потребувала реалізації низки завдань дослідження, зокрема:

- проаналізувати теоретичні засади протидії легалізації (відмиванню) доходів отриманих злочинним шляхом;
- здійснити аналіз ефективності національної системи протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом

- запропонувати шляхи удосконалення системи протидії легалізації незаконних доходів.

Об'єктом дослідження є система протидії легалізації незаконних доходів.

Предметом дослідження є теоретико-прикладні засади удосконалення системи протидії легалізації незаконних доходів.

Методи дослідження. Для реалізації мети та завдань дослідження було використано низку загальнонаукових методів досліджень: метод теоретичного, критичного та компаративного аналізу, синтезу, статистичні методи, графічні методи, дедукція та індукція, метод моделювання тощо.

Наукова новизна одержаних результатів:

- дістали подальший розвиток пропозиції щодо удосконалення системи протидії легалізації (відмиванню) доходів отриманих злочинним шляхом, які передбачають інноваційні заходи для підвищення ефективності діяльності фінансової розвідки держави, що підкріплені обґрунтованою теоретичною моделлю.

Основний зміст роботи. У першому розділі проаналізовано теоретичні засади протидії легалізації (відмиванню) доходів отриманих злочинним шляхом.

У другому розділі проведено аналіз ефективності національної системи протидії легалізації (відмиванню) доходів отриманих злочинним шляхом.

У третьому розділі запропоновано основні шляхи удосконалення системи протидії легалізації (відмиванню) доходів отриманих злочинним шляхом.

Структура роботи: Кваліфікаційна робота складається із анотації українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (40 найменувань на 5 сторінках). Загальний обсяг роботи становить 63 сторінки, із них основний текст – 52 сторінки, який містить 10 рисунків та 11 таблиць.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЮ) ДОХОДІВ ОТРИМАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

1.1. Характеристика національної системи протидії легалізації незаконно отриманих доходів

Проблема тіньової економіки та існування нелегальних джерел отримання доходів є давно відомою. Зазначена проблема зумовлена не тільки тіньовим та кримінальним бізнесом, які продукують такого роду доходу, а й корупція та ухиляння від сплати податків. Основним недоліком та негативним наслідком таких процесів є втрата потенційних інвестицій через процеси тінізації ключових фінансових потоків в економіці. Імідж країни та її ділова репутація потерпають, що веде до зниження інвестиційної привабливості і виключення з переліку привабливих напрямків для закордонних інвесторів. Виникає проблема етичного навантаження: фінансова безпека демонструє потенціал для незаконних дій, таких як відмивання коштів, що потребує превентивних заходів з боку регуляторів для зменшення ризиків фінансових шахрайств. Актуальність боротьби з відмиванням злочинних доходів є критично важливою для фінансової системи України. Дефіцит інвестицій може бути зменшено завдяки легалізації фінансових потоків, що сприятиме зростанню інвестиційного потенціалу та підвищенню привабливості економіки. За даними різних джерел, частка тіньової економіки з 2014 до 2024 року складає в середньому 30-35% від ВВП, що вважається суттєвою загрозою для безпеки. Незважаючи на зниження цього показника з 1995-2014 років, він залишається негативним фактором. Основу тіньової економіки становлять нелегальні потоки, легалізація яких може суттєво підвищити інвестиційні можливості та економічний розвиток [12].

Оголошений Україною шлях до інтеграції з Європейським Союзом передбачає, що країна зобов'язана досягти загальноєвропейських стандартів у

боротьбі з відмиванням коштів і запобіганні фінансуванню тероризму. Такий підхід покращить інвестиційний імідж України, а також її рейтинги в міжнародних індексах економічної свободи, верховенства права, захисту прав власності, сприйняття корупції та рівень тіньової економіки загалом. Це, у свою чергу, відкриє сприятливі умови для інвестиційного клімату в країні, залучаючи іноземні інвестиції в довгострокові проекти. Однак, дослідження показують, що за час незалежності України значна частина іноземних інвестицій була лише формальною, коли раніше виведений в офшори капітал повертався назад. Цей тип інвестицій відомий як «round trip» інвестиції [3].

Слід відзначити, що у 2014 році ризики, пов'язані з відмиванням коштів і фінансуванням тероризму, помітно зросли через загострення військового конфлікту на сході України й погіршення соціально-політичної ситуації. Належним чином не контролювалися фінансові потоки у зоні АТО та прилеглих територіях, що стало каталізатором для активізації злочинних груп у сприятливих умовах і зростання економічної злочинності. Всі ці фактори вимагають підвищеної уваги до проблеми відмивання доходів і протидії фінансуванню тероризму. З початком повномасштабної війни зазначені проблеми тільки посилились [2].

У різних країнах світу пріоритети в боротьбі з відмиванням коштів можуть варіюватися, однак у глобальному масштабі вони мають багато спільного і націлені на посилення контролю за валютними транзакціями. Це включає покращення співпраці між банками, силовими відомствами та міжнародними організаціями, а також удосконалення систем, які координують зусилля державних інституцій у протидії транснаціональній злочинності. Важливо також впроваджувати сучасні методи моніторингу та ідентифікації осіб, які займаються організованою злочинною діяльністю, й удосконалювати правову базу для співпраці правоохоронних органів з іноземними та міжнародними структурами [6].

До фінансової кризи 2008 року регулятори основних країн головним чином фокусувалися на оптимізації стандартних ринкових операцій. Однак з

2010 року їхня діяльність переорієнтувалася на попередження системних ризиків і шахрайських дій у фінансовому секторі. Нині особливу увагу приділяють пошуку оптимального балансу в застосуванні регуляторних заходів, щоб уникнути надмірного втручання в ринок, одночасно забезпечуючи запобігання відмиванню грошей і фінансовому шахрайству [11].

Українські й міжнародні вчені досліджують різні підходи до регуляції фінансового сектору, спрямовані на боротьбу з відмиванням коштів. Серед цих підходів: виключення недобросовісних гравців з ринку, забезпечення прозорості щодо справжніх власників фінансових організацій, підвищення рівня відкритості даних про діяльність учасників ринку, захист прав інвесторів, а також підтримання фінансової стабільності в умовах економічних викликів.

Дослідники акцентують увагу на важливості прозорості інформації та захисті прав інвесторів, які взаємопов'язані. На етапі прийняття рішення про вступ на фінансовий ринок, забезпечення прав власності є надзвичайно важливим. Рівень гарантій впливає не тільки на рішення щодо участі в ринку, але й на вибір напрямку і тривалості інвестування. У періоди ринкових коливань і при відсутності чіткої інформації ризики зростають. Хоча високі ризики часто пов'язують із можливістю отримання високих прибутків, такі умови привертають інвесторів, орієнтованих переважно на спекуляції, що обмежує шанси на залучення довгострокового капіталу. У такій ситуації інформаційна асиметрія стає ключовим фактором. Низька якість, неповнота і затримка інформації про фінансовий ринок стимулюють зростання тіньових фінансових потоків, зокрема тих, що підтримують "тіньову економіку" [21].

Отже, інвестори прагнуть захистити свої активи та підвищити прибутковість, зменшуючи ризики. У контексті фінансових викликів в Україні важливо налагодити співпрацю з міжнародними органами, що протидіють нелегальному відмиванню грошей. Впливові структури, такі як ООН, МВФ, Світовий банк і Інтерпол, все частіше зосереджуються на питаннях економічної безпеки і фінансового нагляду. З'являються спеціалізовані

міжнародні організації, які займаються моніторингом незаконних фінансових трансакцій і оцінкою ризиків, пов'язаних з відмиванням коштів у різних країнах. Їхні висновки формують списки, що оцінюють фінансову безпеку і рівні ризиків. Потрапляння до "чорного списку" може знизити рейтинг держави і підірвати довіру міжнародних партнерів.

Проаналізуємо основні організації, що діють у сфері боротьби з легалізацією незаконно отриманих коштів, а також їхні цілі.

FATF – це основна структура у протидії відмиванню коштів, отриманих незаконним шляхом. Її діяльність включає оцінку поточних механізмів співпраці для запобігання використанню фінансових установ у схемах відмивання коштів від злочинної діяльності, а також розгляд можливості впровадження додаткових заходів [26].

Moneyval – це спеціалізований комітет Ради Європи, який проводить незалежний аналіз заходів проти легалізації доходів, отриманих внаслідок злочинної діяльності, а також фінансування тероризму.

Базельський комітет зосереджує свої зусилля на забезпеченні ефективності банківського контролю, зокрема на перевірці відповідності регламентів у фінансових установах для протидії відмиванню коштів.

Вольфсбергська група займається розробкою та впровадженням основних принципів боротьби з незаконними банківськими операціями у приватному секторі, які стосуються взаємовідносин із банками-кореспондентами.

Європейська рада із системних ризиків фокусується на макроекономічному моніторингу фінансової системи ЄС з метою попередження системних ризиків, які можуть поставити під загрозу фінансову стабільність і безпеку держав-членів.

Європейська система фінансового нагляду займається розробкою стандартних правил та створенням технічних стандартів і інструкцій, які національні регулятори можуть використовувати при прийнятті рішень.

В Україні ключовим органом, який реалізує державну стратегію в боротьбі з відмиванням незаконно отриманих коштів та фінансуванням

тероризму, є Державна служба фінансового моніторингу. Її діяльність регулюється Законом України від 14 жовтня 2014 року № 1702-VII «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення». Основною метою цього закону є захист прав і інтересів громадян, суспільства та держави, забезпечуючи національну безпеку. Закон встановлює правову основу для боротьби з відмиванням грошей, тероризмом і розповсюдженням зброї масового знищення, а також створює національну аналітичну базу даних, що полегшує правоохоронним органам України та інших країн проводити розслідування злочинів, пов'язаних із незаконними фінансовими операціями.

Для сприяння лібералізації фінансових ринків, нарощування здорової конкурентоспроможності, подолання наслідків економічної кризи та регулювання ринку була створена Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року. Головною метою програми є забезпечення стабільного розвитку фінансового ринку. Однією з її важливих складових є «Стратегія розвитку системи запобігання та боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, отриманих злочинним шляхом, фінансуванням тероризму та розповсюдженням зброї масового знищення до 2020 року». Ця стратегія акцентує увагу на актуальних викликах у протидії відмиванню коштів, зокрема підкреслюючи необхідність застосування ефективних інструментів у боротьбі з корупцією в Україні [31].

Між корупційними проявами та фактами відмивання кримінальних коштів існує тісний зв'язок. Державні органи в співпраці з іноземними колегами активно проводять розслідування випадків відмивання коштів, отриманих унаслідок корупції, крадіжок та нецільового використання державних ресурсів, спрямовані на виявлення і блокування банківських рахунків і активів за кордоном. Головними результатами таких кримінальних справ є конфіскація активів, здобутих злочинним шляхом, які зараховуються до державної скарбниці [32].

Уряд України та Національний банк постійно вдосконалюють національну систему протидії легалізації доходів, отриманих незаконним шляхом, та фінансуванню тероризму, враховуючи нові рекомендації FATF, затверджені Групою з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей. Щороку Кабінет Міністрів України разом з Національним банком розробляє план дій, який спрямований на запобігання та боротьбу з легалізацією доходів, фінансуванням тероризму і поширенням зброї масового знищення. Цей план включає конкретні заходи, спрямовані на підвищення ефективності національної системи протидії відмиванню коштів і реалізацію рекомендацій FATF. Також в нього входять дії, які сприяють запобіганню створенню умов для злочинного відмивання доходів, зменшують ризики використання фінансової системи для цих цілей, підвищують ефективність роботи правоохоронних органів та сприяють розвитку міжнародного співробітництва [27].

Важливо відзначити, що основною метою цієї Стратегії є удосконалення законодавчої, організаційної та інституційної основи, яка забезпечує стабільне функціонування національної системи протидії легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та розповсюдженню зброї масового знищення. Серед основних наслідків реалізації цієї Стратегії можна виділити [22; 23]:

- ✓ приведення національної системи у відповідність до міжнародних стандартів боротьби з відмиванням доходів, отриманих злочинним шляхом;
- ✓ зменшення рівня корупції;
- ✓ уникнення або зниження негативних наслідків, пов'язаних із ризиками;
- ✓ налагодження ефективної взаємодії та регулярного обміну інформацією між органами виконавчої влади та компетентними установами інших країн;

- ✓ підвищення кваліфікації державних службовців, що займаються фінансовим моніторингом, а також працівників первинних фінансових моніторів;
- ✓ забезпечення прозорого та ефективного використання коштів державного бюджету;
- ✓ сприятливі умови для залучення іноземних інвестицій в українську економіку;
- ✓ приріст надходжень до державної казни;
- ✓ сприяння лібералізації візового режиму для українських громадян з боку європейського союзу.

Впровадження зазначеної стратегії на практиці сприятиме зміцненню макроекономічних позицій України та підвищенню її інвестиційної привабливості, закріпленню держави як демократичного та правового утворення з високим рівнем захисту національних інтересів, поліпшенню соціально-економічних умов та формуванню морально-етичних основ громадянського суспільства [35].

Отже, слід підкреслити, що політичні та соціально-економічні виклики, які Україна відчуває з 2014 року, серйозно підірвали фінансову систему держави. Хоча урядом реалізуються масштабні реформи у фінансовій сфері, все ще залишається безліч важливих питань, зокрема стосовно економічної безпеки й фінансової розвідки. У контексті сучасних тенденцій розвитку фінансового сектору роль національної системи запобігання легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом, стає надзвичайно важливою. Ефективність цієї системи безпосередньо впливає на подальший розвиток країни, інтерес інвесторів та загальну економічну ситуацію.

Важливо чітко окреслити стратегічні напрями економічного та соціального розвитку, а також постійно вдосконалювати заходи протидії фінансовим злочинам. Інформаційна підтримка і прозорість є ключовими для підвищення ефективності системи: дані щодо кримінальних правопорушень та незаконних фінансових потоків повинні бути доступними для всіх.

Забезпечення безперервної координації дій регуляторів фінансового ринку є необхідним для запобігання безкарності за шахрайство та участь у схемах легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом.

В результаті здійсненого теоретичного аналізу можна визначити основні напрямки для вдосконалення системи протидії легалізації незаконно одержаних доходів:

- налагодити більш тісну та ефективну співпрацю між Державною службою фінансового моніторингу України та первинними установами моніторингу, зокрема банками та правоохоронними органами.
- розробити і запровадити систему оцінки ефективності фінансового моніторингу на макрорівні, а також у окремих сегментах фінансового ринку.
- проводити постійний моніторинг світових стандартів фінансової розвідки та оперативно адаптувати їх до національного законодавства.

Для підвищення ефективності системи протидії легалізації незаконно отриманих доходів варто організувати злагоджену роботу всіх організацій і установ, які займаються боротьбою з відмиванням незаконних коштів.

1.2. Фінансова розвідка в системі протидії легалізації незаконно отриманих доходів

Важливим елементом системи протидії легалізації незаконно отриманих доходів є фінансова розвідка. В Україні фінансова розвідка є дворівневою системою. Система фінансової розвідки в Україні виконує численні завдання, серед яких [29; 30]:

- ❖ збір та аналіз інформації щодо фінансових операцій, які можуть бути пов'язані з фінансуванням тероризму.
- ❖ збір та аналіз інформації про виведення коштів за кордон.
- ❖ збір та аналіз інформації щодо легалізації незаконно отриманих доходів.

Діяльність фінансової розвідки регулюється рядом законодавчих актів, включаючи Закон України «Про фінансовий моніторинг» та інші нормативно-правові документи. Україна створила власні органи фінансової розвідки, відповідальні за фінансовий моніторинг і контроль над фінансовими операціями. Одним із таких ключових органів є Державна служба фінансового моніторингу України (ДСФМ).

Країна також активно взаємодіє з міжнародними організаціями, такими як Група дій проти фінансування тероризму (FATF), для впровадження міжнародних стандартів фінансового моніторингу та боротьби з легалізацією незаконно отриманих коштів. В результаті, система фінансової розвідки в Україні ефективно виявляє і блокує фінансові потоки, пов'язані з злочинною діяльністю, зокрема в рамках боротьби з організованою злочинністю та корупцією, також у глобальному контексті [13; 36].

Для опису цього типу безпекової діяльності використовуються кілька термінів, включаючи «фінансова розвідка», «фінансовий моніторинг», «фінансовий контроль» та «фінансовий трекінг». Проведемо теоретичний аналіз підходів до визначення цих понять, а результати відобразимо в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1.

Теоретичні підходи до трактування поняття «фінансова розвідка»

№	Автори	Трактування
1	Законодавство України	сукупність заходів, що вживаються суб'єктами фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії, що включають проведення державного фінансового моніторингу та первинного фінансового моніторингу
2	[4]	система безперервного моніторингу найважливіших поточних результатів фінансової діяльності компаній на фінансовому ринку, яка постійно змінюється
3	[5]	Система фінансового контролю, спрямована на протидію й запобігання легалізації грошей та іншого майна, отриманих злочинним шляхом як в окремих суб'єктах господарювання, так і в

		масштабі всієї країни
4	[6]	Система постійного спостереження за найважливішими поточними результатами фінансової діяльності підприємства в умовах постійно змінної кон'юнктури фінансового ринку
5	[7]	Складова фінансової безпеки, яка визначає сукупність взаємопов'язаних заходів державного сектору за безпосередньою участю суб'єктів приватного сектору для формування загальнодержавної багато джерельної аналітичної бази даних з метою запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення
6	[8]	Сукупність заходів суб'єктів фінансового моніторингу з метою виявлення, аналізу та перевірки інформації про фінансові операції щодо віднесення їх до таких, що можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів незаконного походження з наступним переданням їх правоохоронним органам
7	[10]	Сукупність методичних, організаційних, нормативно-правових та інституційних заходів, спрямованих на ефективне функціонування національної системи боротьби з фінансуванням тероризму
8	[14]	функціонування організаційно-правового механізму, який дозволить констатувати фінансові операції сумнівного характеру, комплексно аналізувати отриману інформацію та в необхідних випадках інформувати правоохоронні органи держави із чітко визначеною кінцевою метою всіх вищевказаних елементів, якою є мінімізація легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом
9	[16]	форма фінансового контролю, спрямовану на виявлення фінансових операцій, які можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, при цьому фінансовий моніторинг здійснюється за методом спостереження та верифікації
10	[17]	Економіко-правовий механізм у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення
11	[18]	специфічна форма фінансового контролю, що здійснюється уповноваженими державними органами у сфері фінансового контролю та суб'єктами первинного фінансового моніторингу та призначена для виявлення операцій, пов'язаних з відмиванням коштів
12	[24]	Система заходів із здійснення постійного спостереження за діяльністю комерційного банку, збору і систематизації даних про його фінансовий стан для оцінки поточного стану справ у банківській сфері і прогнозування його розвитку на перспективу

13	[28]	фінансовий моніторинг дещо схожий на концепцію фінансового контролю, але фінансовий моніторинг є більш широким поняттям, оскільки передбачає безперервний моніторинг, що дозволяє прогнозувати ризики відмивання грошей
14	[33]	Складова системи фінансового планування банку, на основі якої формується єдина база даних планування діяльності при безперервному зборі, систематизації та обробці інформації
15	[40]	Комплекс фінансових, правових, нормативних заходів, спрямованих на запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму, фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, що проводяться на різних рівнях функціонування фінансової системи, для забезпечення економічної, фінансової, національної безпеки держави

Варто зазначити, що ці терміни мають споріднену сутність, а їх використання обумовлене усталеними практиками. На нашу думку, термін «фінансова розвідка» є більш доцільним, оскільки розвідка передбачає збір та детальний аналіз інформації, в той час як моніторинг стосується збору та початкового аналізу даних.

Однією з основних проблем для фінансової розвідки в Україні є постійне вдосконалення методів і технологій, особливо цифрових, які можуть використовуватися зловмисниками і створювати нові форми фінансової злочинності. Для виявлення таких злочинів система фінансової розвідки повинна бути оснащена сучасними технологіями та мати можливість обмінюватися інформацією з міжнародними партнерами.

Фінансова розвідка є важливим компонентом національної безпеки, оскільки вона запобігає фінансуванню тероризму, організованій злочинності та іншим загрозам для країни на загальнонаціональному рівні. Таким чином, цей вид безпекової діяльності орієнтований не лише на подолання фінансових ризиків, але й на підтримку національної безпеки [37; 39].

Держава постійно працює над вдосконаленням своєї системи фінансової розвідки для підвищення її ефективності та адаптації до міжнародних стандартів. Ключовим аспектом цієї роботи є співпраця з громадськістю та

підвищення обізнаності населення щодо фінансового моніторингу і його важливості для національної безпеки.

Перейдемо до наступного етапу дослідження – аналізу особливостей законодавства різних країн у сфері фінансової розвідки. Результати цього аналізу представимо в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2.

Характеристика законодавства у сфері протидії легалізації незаконних доходів у зарубіжних країнах

Зарубіжна країна	Особливості законодавства	Відповідальність за порушення
США	законодавство про боротьбу з відмиванням грошей, який є складовою законодавства по боротьбі із зловживаннями наркотиками; – законодавство про корумповані організації, а також ті, що знаходяться під впливом рекетирів; – законодавство про психотропні речовини; – законодавство про забезпечення всеосяжного механізму для знищення та перешкоджання тероризму	Ув'язнення строком до 20 років. Штраф до 500 тис. дол. або на суму, що вдвічі перевищує сукупну суму угод, по відношенню до яких пред'явлено обвинувачення (в залежності від того, яка сума більше).
Великобританія	– законодавство про карну відповідальність за легалізацію доходів, отриманих у результаті злочинних дій; – законодавство про протидію відмиванню грошей	Покарання до 14 років позбавлення волі та штраф; за розголошення інформації до 5 років; за недонесення про операції, що стали відомими, за «відмивання» грошей до 5 років
Австрія	– законодавство про валютні операції; – законодавство про банківську справу; – Доповнення до Кримінального кодексу про відповідальність за відмивання грошей	Ув'язнення на термін більше 3

Німеччина	– законодавство про боротьбу з торгівлею наркотиками та іншими формами організованої злочинності; – законодавство про виявлення доходів, отриманих злочинним шляхом	Позбавлення волі на термін більше року.
Польща	– Закон від 16 листопада 2000 р. «Про протидію відмиванню грошей та фінансуванню тероризму»	Позбавленням волі від 6 місяців до 10 років, передбачається конфіскація майна
Італія	– Закон № 646 «Про боротьбу з мафією», – Закон № 55 «Про діяльність фінансово-кредитних інститутів країни»	Позбавлення волі на строк від 7 до 12 років та штраф. Покарання може бути збільшене, якщо такі дії здійснюють посадові особи

Джерело: [9; 20; 34].

Проведений теоретичний і порівняльний аналіз показав, що існує різноманіття моделей та законодавчих принципів функціонування фінансової розвідки в різних країнах світу. Модель фінансової розвідки, що діє в Україні, переважно базується на адміністративному підході, що визначає сферу компетенції та відповідальність цієї структури. Відповідно до проведеного дослідження, можна виокремити ключові переваги організації фінансової розвідки, які можуть бути реалізовані в Україні:

- розробка різних джерел інформації про сумнівні та ризикові фінансові операції.
- встановлення високого рівня співпраці та координації у боротьбі з легалізацією незаконно отриманих доходів.
- обмеження передачі інформації про порушення податкового законодавства третім країнам для захисту конфіденційності та запобігання зовнішньому впливу на бізнес-структури.
- вимога до комерційних банків надавати інформацію про підозрілі банківські рахунки, які відкриваються.

- підвищення рівня співпраці між фінансовою розвідкою та правоохоронними органами.

Отже, в Україні функціонує система фінансової розвідки, яка виконує важливу роль у виявленні та запобіганні фінансовим правопорушенням, легалізації незаконно отриманих доходів і фінансуванню тероризму. Різні учасники ринку, такі як фінансові установи, банки, страхові компанії, а також юридичні та фізичні особи, які виконують певні фінансові операції, зобов'язані подавати звіти про ці операції до Державної служби фінансового моніторингу (ДСФМ).

ДСФМ аналізує вхідну фінансову інформацію і виявляє підозрілі операції, які можуть свідчити про правопорушення або фінансування тероризму. Важливо зазначити, що Україна активно взаємодіє з міжнародними організаціями, такими як Група дій проти фінансування тероризму (FATF) та Європейський комітет з фінансового моніторингу (MONEYVAL), для впровадження міжнародних стандартів у сфері фінансового моніторингу.

Крім того, фінансова розвідка приділяє значну увагу захисту особистих даних, які збираються в процесі моніторингу фінансів. Україна постійно вдосконалює свою систему фінансового моніторингу, розширює коло суб'єктів, які зобов'язані надавати звіти, і розробляє нові інструменти для виявлення фінансових правопорушень.

1.3. Структурний аналіз національної системи протидії легалізації незаконно отриманих доходів

Структурний аналіз національної системи протидії легалізації незаконно отриманих доходів є важливим кроком для забезпечення ефективності боротьби з фінансовими злочинами. Аналіз дозволяє:

- виявити сильні та вразливі місця в існуючій системі протидії легалізації незаконних доходів;

- встановити структурні зв'язки між різними органами та установами, що беруть участь у боротьбі з легалізацією незаконно отриманих доходів;
- виявити основні ризики та загрози, пов'язані з легалізацією незаконно отриманих доходів;
- слугувати підставою для вдосконалення нормативно-правової бази, що регулює протидію легалізації.

Отож, для отримання чіткої та зрозумілої картини про сутність і особливості системи фінансової розвідки України необхідно провести її структурно-функціональне дослідження в контексті безпекової діяльності. Цей аналіз охоплюватиме ідентифікацію учасників фінансової розвідки, дослідження їхньої ієрархії та визначення видів діяльності, які підлягають моніторингу. Відповідність міжнародним стандартам (наприклад, рекомендаціям FATF) є важливим аспектом, і структурний аналіз допоможе зрозуміти, наскільки національна система відповідає цим вимогам. На початковому етапі важливо виявити суб'єктів, що займаються даним видом безпекової роботи. Додатково, важливо систематизувати всіх учасників фінансової розвідки, щоб встановити їх ключові функціональні ознаки.

Важливо зазначити, що в українській системі фінансової розвідки присутні два види суб'єктів [29; 30]:

- державні суб'єкти фінансової розвідки, чия головна задача полягає у створенні норм та регламентів, що регулюють діяльність інших учасників фінансової розвідки. Вони збирають інформацію від інших суб'єктів, що займаються фінансовою розвідкою, і формують кінцеві висновки та рішення.
- первинні суб'єкти фінансової розвідки, основна функція яких полягає у безпосередньому виконанні фінансової розвідки відповідно до законодавчих вимог і визначених правил, використовуючи внутрішні регламенти для цієї діяльності. Первинні суб'єкти повинні підлягати особливому контролю з боку державних органів і бути офіційно

zareєстрованими. Крім того, вони зобов'язані повідомляти про підозрілі транзакції та скласти відповідні звітні матеріали.

В рамках нашого теоретичного аналізу, наступним кроком буде встановлення суб'єктів фінансової розвідки в Україні. Результати будуть представлені у таблиці 1.3.

Таблиця 1.3.

Основні суб'єкти фінансової розвідки

Первинні		Державні
Звичайні	Спеціально визначені суб'єкти фінансової розвідки	
• банки; • страхові компанії, страхові брокери; • кредитні спілки; • інші фінансові установи; • платіжні організації; • ломбарди; • товарні біржі; • учасники фондового ринку; • оператори поштового зв'язку; • філії/представництва нерезидентів, які надають фінансові послуги в Україні; • постачальники послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів; • інші юридичні особи, які надають окремі фінансові послуги	• аудитори, аудиторські фірми; • бухгалтери, суб'єкти господарювання, що надають послуги з бухгалтерського обліку; • суб'єкти господарювання, що здійснюють консультування з питань оподаткування; • адвокатські бюро, об'єднання, адвокати; • нотаріуси; • суб'єкти господарювання, які надають юридичні послуги; • особи, які надають послуги щодо створення, забезпечення діяльності або управління юридичні особами; • посередники в операціях з купівлі-продажу нерухомого майна (ріелтори); • продавці за готівку дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння та виробів з них; • суб'єкти господарювання, які проводять лотереї та/або азартні ігри	• НБУ; • Міністерство фінансів України; • Міністерство юстиції України; • НКЦПФР; • Міністерство цифрової трансформації України; • Державна служба фінансового моніторингу

Джерело: [29; 30].

Слід зазначити, що на спеціально визначені суб'єкти фінансової розвідки накладаються певні вимоги та обов'язки. Зокрема, вони повинні повідомляти державні органи про підозрілі або високо-ризикові операції. Важливим етапом для виконання нашого дослідження є встановлення ієрархії суб'єктів фінансової розвідки та їх відносин підпорядкованості, що ілюструється в таблиці 1.4.

Таблиця 1.4.

Ієрархічність суб'єктів фінансової розвідки

Державний суб'єкт фінансового моніторингу	Первинні суб'єкти фінансового моніторингу
НБУ	• банки; • страхові компанії, страхові брокери; • кредитні спілки; • інші фінансові установи; • платіжні організації; • ломбарди; • оператори поштового зв'язку; • філії/представництва нерезидентів; • інші юр. особи, які надають фінансові послуги
Національна комісія з цінних паперів і фондового ринку	• товарні біржі; • учасники фондового ринку
Міністерство цифрової трансформації	• постачальники послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів
Державна служба фінансового моніторингу	• суб'єкти аудиторської діяльності (аудитори, аудиторські фірми); • бухгалтери, суб'єкти господарювання, що надають послуги з бухгалтерського обліку; • суб'єкти господарювання, що здійснюють консультування з питань оподаткування; • посередники в операціях з купівлі-продажу нерухомого майна (ріелтери); • продавці за готівку дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння та виробів з них; • суб'єкти господарювання, які проводять лотереї та/або азартні ігри
Міністерство юстиції України	• адвокатські бюро, об'єднання, адвокати; • нотаріуси; • суб'єкти господарювання, які надають юридичні послуги; • особи, які надають послуги щодо створення, забезпечення діяльності або управління юридичними особами

Джерело: [29; 30].

Дослідження розподілу первинних суб'єктів фінансової розвідки згідно з їх підпорядкованістю державним органам дозволяє виявити внутрішні механізми співпраці та взаємозв'язки, які виникають під час реалізації заходів з протидії легалізації незаконно набутого доходу. Збір такої інформації стане основою для розробки стратегій, спрямованих на підвищення ефективності державної системи фінансової розвідки, а також на покращення міжнародного партнерства та взаємодії у цій сфері, що є важливим для забезпечення фінансової та національної безпеки.

При аналізі основних суб'єктів фінансової розвідки і їхньої структури можемо ідентифікувати типи операцій, що підлягають фінансовому контролю. Такі операції зазвичай отримують статус порогових і підлягають обов'язковій перевірці. У таблиці 1.5 представлено критерії для визначення порогових операцій, які потребують моніторингу.

Таблиця 1.5.

Порогові суми фінансової операції

Заходи фінансової розвідки відсутні	Здійснюються заходи фінансової розвідки	
	належна перевірка	можливе повідомлення
<i>для переказу безготівкових коштів для зарахування на рахунок отримувача в оплату вартості товарів, робіт, послуг, погашення зобов'язання за кредитом</i>		
менше 30 тис. грн	від 30 тис. грн до 400 тис. грн	≥ 400 тис. грн (≥ 55 тис. грн – для суб'єктів господарювання, які проводять лотереї та/або азартні ігри)
<i>для переказу готівкових коштів</i>		
5 тис. грн та менше (можна без ідентифікації особи платника, у т.ч. при переказі без відкриття рахунка)	більше 5 тис. грн до 400 тис. грн	≥ 400 тис. грн (≥ 55 тис. грн – для суб'єктів, які проводять лотереї та/або азартні ігри)

Джерело: [29; 30].

В даний час розмір порогових сум для проведення фінансової розвідки вважається досить оптимальним і сприяє формуванню ефективної системи фінансової розвідки в країні. За останнє десятиріччя ми стали свідками виникнення та активного використання нового фінансового інструменту – криптовалюти, яка також відома як віртуальний актив. Для цього виду операцій встановлені дещо інші порогові суми, що дають можливість проводити фінансовий моніторинг і контролювати різні типи дій суб'єктів. Аналіз порогових сум для моніторингу операцій із криптовалютами представлений у таблиці 1.6.

Таблиця 1.6.

Порогові суми для операцій з крипто валютами

<i>обсяг операції з віртуальними валютами:</i>	
< 30 тис. грн або в іноземній валюті в еквіваленті за офіційним курсом НБУ	≥ 30 тис. грн або в іноземній валюті в еквіваленті за офіційним курсом НБУ
<i>заходи фінансової розвідки, які проводяться:</i>	
забезпечується наявність як мінімум такої інформації: • номер рахунка/електронного гаманця або унікальний номер електронного платіжного засобу чи наперед оплаченої картки; • номер рахунка або унікального номера електронного платіжного засобу отримувача або наперед оплаченої картки; • якщо відсутні електронний гаманець – наводиться унікальний номер фінансової інформації	процедура належної перевірки, яка включає ідентифікацію та верифікацію клієнта

Джерело: [29; 30].

Доцільно зауважити, що відповідно до діючого законодавства, окрім зазначених порогових сум, певні види операцій можуть теж бути прирівняними до порогових. Для цього вони повинні відповідати певним критеріям, перелік яких представлено у таблиці 1.7.

Таблиця 1.7.

Перелік операцій, що потенційно можуть потрапити під фінансовий моніторинг та контроль

№	ОПЕРАЦІЯ	СТАТУС	ЗАХОДИ
1	зарахування/переказ коштів, коли одна зі сторін (учасників) має реєстрацію / проживання / місце знаходження у державі, що не виконує належним чином рекомендації ФАТФ та інших міжнародних організацій подібного напрямку. До таких ситуацій належить і наявність в однієї з осіб рахунку в банку у такій країні (навіть, якщо він не задіяний в операції). Такі країни визначаються відповідно до законодавства та оприлюднюються на веб-сайті Державної служби фінансового моніторингу (зараз це Іран та КНДР)	Порогова операція	Фінансовий моніторинг
2	фінансові операції політично значущих осіб, членів їхньої сім'ї/пов'язаних осіб	Порогова операція	Фінансовий моніторинг
3	фінансові операції з переказу коштів за кордон, у т.ч. числі до держав, віднесених Кабінетом Міністрів України до офшорів	Порогова операція	Фінансовий моніторинг
4	фінансові операції з готівкою (внесення, переказ, отримання коштів)	Порогова операція	Фінансовий моніторинг

Джерело: [29; 30].

Реалізована структурна характеристика системи фінансової розвідки України дозволяє відзначити, що ця система є доволі самодостатньою і збалансованою. Організація і систематизація фінансових операцій, а також визначення порогових операцій, мають суттєве значення для протидії фінансовим загрозам і сприяють забезпеченню фінансової та національної безпеки.

Висновки до розділу 1

Здійснено теоретичний аналіз засад протидії легалізації доходів одержаних злочинним шляхом. В результаті проведеного аналізу виокремлено основні напрямки для вдосконалення системи протидії легалізації незаконно одержаних доходів, зокрема: налагодити більш тісну та ефективну співпрацю між Державною службою фінансового моніторингу України та первинними установами моніторингу, зокрема банками та правоохоронними органами; розробити і запровадити систему оцінки ефективності фінансового моніторингу на макрорівні, а також у окремих сегментах фінансового ринку; проводити постійний моніторинг світових стандартів фінансової розвідки та оперативно адаптувати їх до національного законодавства.

Проведено аналіз підходів до трактування поняття «фінансова розвідка» та «фінансовий моніторинг» різними науковцями. Встановлено, що ці терміни мають споріднену сутність, зроблено теоретичне узагальнення, що термін «фінансова розвідка» є більш доцільним, оскільки розвідка передбачає збір та детальний аналіз інформації, в той час як моніторинг стосується збору та початкового аналізу даних.

Досліджено особливості законодавства різних країн у сфері протидії легалізації незаконно одержаних доходів. Внаслідок чого, виокремлено ключові аспекти діяльності фінансової розвідки, які можуть бути реалізовані в Україні, а саме: розробка різних джерел інформації про сумнівні та ризикові фінансові операції; встановлення високого рівня співпраці та координації у боротьбі з легалізацією незаконно отриманих доходів; обмеження передачі інформації про порушення податкового законодавства третім країнам для захисту конфіденційності та запобігання зовнішньому впливу на бізнес-структури; вимога до комерційних банків надавати інформацію про підозрілі банківські рахунки, які відкриваються; підвищення рівня співпраці між фінансовою розвідкою та правоохоронними органами.

Здійснено дослідження структури суб'єктів фінансової розвідки в Україні. Встановлено, що вони поділяються на первинні (до яких належать звичайні та спеціально визначені суб'єкти) і державні. Слід зазначити, що до суб'єктів, які наділені спеціальними повноваженнями, пред'являються певні вимоги і обов'язки. Зокрема, вони зобов'язані інформувати державні органи про підозрілі або високоризикові операції.

Визначено ієрархічну структуру суб'єктів фінансової розвідки та їх підпорядкованість. Аналіз розподілу первинних суб'єктів відносно їх підпорядкування державним органам дав змогу виявити внутрішні механізми співпраці та зв'язки, що виникають під час реалізації заходів протидії нелегальним фінансовим операціям.

Встановлено категорії операцій, які підлягають фінансовому моніторингу. Зазвичай ці операції вважаються пороговими і потрапляють до сфери обов'язкового контролю. Визначено основні критерії для ідентифікації порогових операцій: для переказу безготівкових коштів на рахунок отримувача в оплату товарів, виконаних робіт та послуг, а також для погашення кредитних зобов'язань – від 30 тисяч гривень до 400 тисяч гривень (для перевірки діяльності), понад 400 тисяч гривень (для повідомлення компетентних органів); для переказу готівкових коштів – більше 5 тисяч гривень до 400 тисяч гривень (перевірка діяльності) і понад 400 тисяч гривень (повідомлення компетентних органів).

З урахуванням розвитку нових фінансових інструментів, зокрема криптовалют, для них також встановлено порогові значення. Так, обсяг операцій з віртуальними валютами має перевищувати 30 тисяч гривень в іноземній валюті в еквіваленті за офіційним курсом НБУ. Додатково впроваджуються посилені заходи фінансової розвідки, а саме: номер рахунку або електронного гаманця, унікальний номер електронного платіжного засобу чи картки з попередньою оплатою; номер рахунку або унікальний номер електронного платіжного засобу отримувача або картки з попередньою

оплатою; у випадку відсутності електронного гаманця наводиться унікальний номер фінансової інформації.

Встановлено, що згідно з законодавством, окрім зазначених порогових сум, деякі види операцій можуть бути класифіковані як ризикові, якщо вони відповідають певним критеріям: зарахування чи переказ коштів, у яких одна зі сторін має реєстрацію, проживання або місце знаходження в країні, що не виконує належним чином рекомендації ФАТФ; фінансові операції, що стосуються політично значущих осіб, їх родичів або пов'язаних осіб; фінансові операції, пов'язані з переказом коштів за кордон, включаючи направлення до держав, які Кабінет Міністрів України класифікує як офшори; а також фінансові операції, що включають готівку (внесення, переказ, отримання грошей).

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЮ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

2.1. Вплив фінансової розвідки на економічну безпеку держави

Фінансова розвідка, без сумніву, виконує роль важливого елементу безпекової діяльності, який спрямований на протидію загрозам та забезпечення фінансової безпеки держави. Слід зазначити, що в сучасних умовах багато учасників фінансових відносин намагаються легалізувати незаконно отримані доходи. Внаслідок цього, значна частка розвинених країн створила спеціалізовані підрозділи фінансової розвідки для протидії таким правопорушенням [1]. Також варто підкреслити, що діяльність цих підрозділів здійснюється в контексті фінансів та фінансово-економічної безпеки держави.

Таким чином, визначення ролі та впливу фінансової розвідки на фінансову безпеку країни є важливим з точки зору наукової та практичної цінності дослідження. Як було зазначено раніше, основна мета фінансової розвідки полягає в аналізі фінансових операцій для виявлення підозрілих транзакцій та передачі цієї інформації до правоохоронних органів.

Традиційна структура безпекознавства передбачає різні види безпекової діяльності та механізмів, серед яких можна виділити: механізми запобігання, виявлення загроз, їх протидії та механізми відновлення. Виходячи з такої класифікації, доцільно розглядати фінансову розвідку як складову безпекової діяльності, що фокусується на ідентифікації та протидії загрозам [2]. У цьому підрозділі кваліфікаційної роботи прагнемо визначити характеристики впливу фінансової розвідки на фінансову та економічну безпеку держави. Спочатку сформуємо механізм впливу фінансової розвідки, як безпекової діяльності, на фінансову та економічну безпеку держави (див. рис. 2.1).

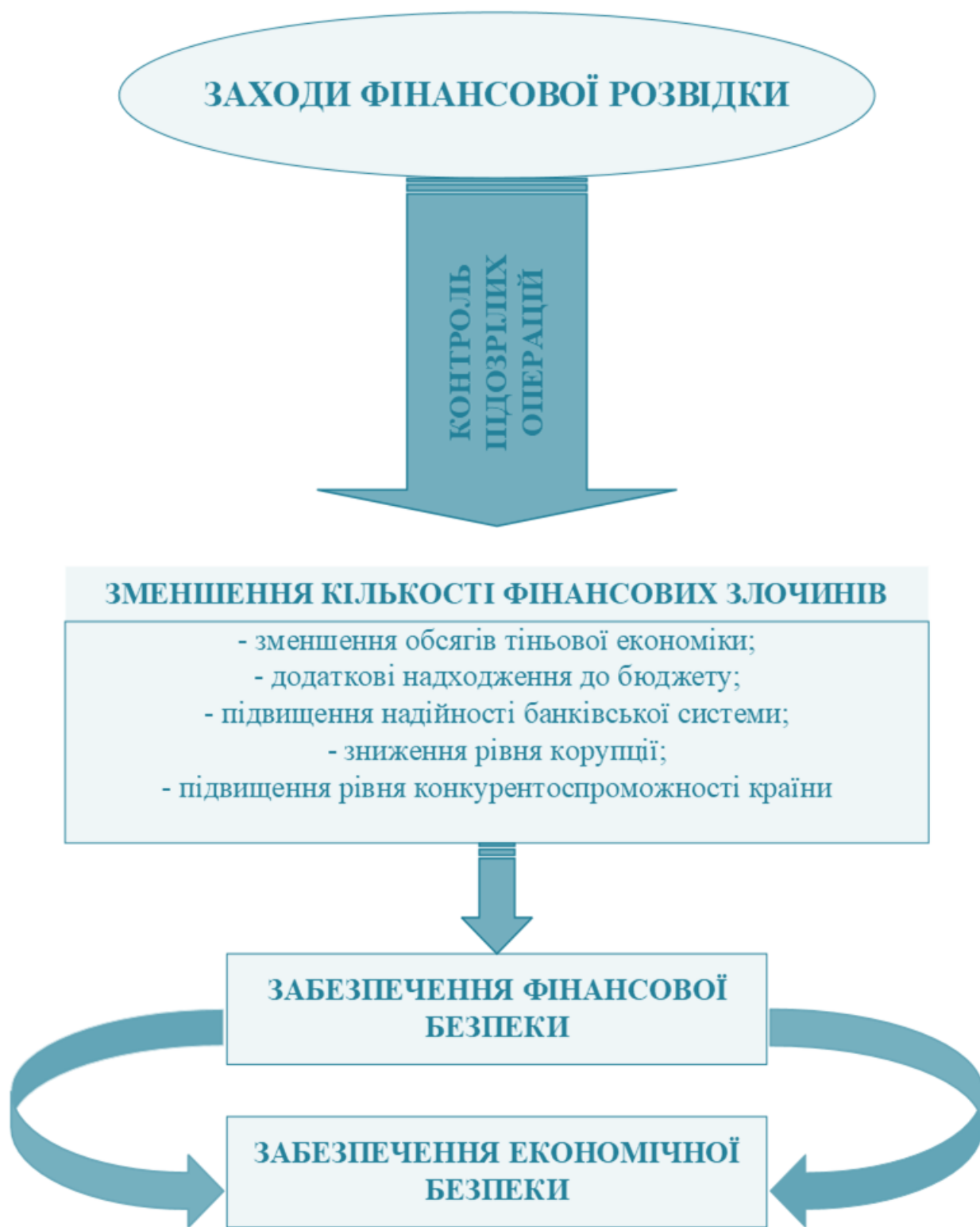

Рис. 2.1. Механізм впливу фінансової розвідки на економічну безпеку держави

Розроблено автором на основі [10]

Використання графічного методу дозволило з'ясувати суть і значення фінансової розвідки через аналіз її впливу на фінансову та економічну безпеку держави. Основною метою фінансової розвідки є виявлення фінансових правопорушень, запобігання фінансовим злочинам та протидія різним загрозам. Для отримання більш конкретних висновків вивчатимемо вплив роботи підрозділу фінансової розвідки на фінансову безпеку держави (див. табл. 2.1).

Таблиця 2.1.

Вплив фінансової розвідки на фінансову безпеку держави

Напрями діяльності ДФМ	Загрози, що виникають за напрямом	Механізм впливу заходів фінансової розвідки	Результат
Фінансові розслідування пов'язані з фінансуванням тероризму або проведених за участю осіб, які публічно закликають до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або зміни меж території чи державного кордону України	- Порушення територіальної цілісності; - незаконне використання коштів; - створення відповідних суб'єктів бізнесу або залучення фізичних осіб;	Своєчасне виявлення фактів фінансування сепаратизму та тероризму дозволяє зупинити такі операції, зберегти цілісність території України, а також наповнити бюджет заарештованими коштами	забезпечення фінансової безпеки держави
Фінансові розслідування пов'язані із розкраданням, привласненням бюджетних коштів та інших державних активів	- Дефіцит фінансових ресурсів у пріоритетних державних сферах; - зростання рівня корупції; - розкрадання, неефективне використання бюджетних коштів	Призупинення операцій з розкрадання державних коштів дозволяє зберегти державні кошти, покарати винних осіб та замінити їх більш кваліфікованими, що в результаті підвищує імідж країни;	забезпечення фінансової безпеки держави

Фінансові розслідування пов'язані з розкраданням коштів банківських установ	- Підрив стабільності банківської системи та втрати нею довіри населення; - брак коштів для повернення депозитів; - втрата коштів власниками банків	Своєчасне виявлення таких фактів дозволяє підтримати фінансову стійкість банку, покарати винних осіб та відсторонити їх від виконання службових обов'язків, запобігти виникненню різного роду фінансової паніки;	забезпечення фінансової безпеки держави
Фінансові розслідування пов'язані з діяльністю «конвертаційних» центрів та підприємств з ознаками фіктивності, задіяних у легалізації (відмиванні) доходів, одержаних злочинно	- Уникнення від сплати податків; - легалізація коштів, отриманих від тяжких злочинів	Виявлення таких операцій дозволяє додатково поповнити бюджетні кошти, а також розкрити інші фінансові злочини, які передували даному	забезпечення фінансової безпеки держави
Фінансові розслідування пов'язані із незаконним перерахуванням та переміщенням коштів за кордон	- Відплив капіталу з вітчизняної економіки	Виявлення таких операцій дозволяє зменшити обсяг відпливу капіталу	забезпечення фінансової безпеки держави
Фінансові розслідування пов'язані із кіберзлочинами	- Несанкціоноване списання коштів з рахунків клієнтів; - зниження рівня фінансової стійкості банківських установ та інформаційної безпеки	Виявлення таких операцій дозволяє зберегти кошти клієнтів, забезпечити високий рівень захисту інформаційних технологій	забезпечення фінансової безпеки держави
Фінансові розслідування пов'язані з цінними паперами та	- Поява на фінансовому ринку «сміттєвих» цінних паперів без вартості;	Виявлення таких операцій сприяє підвищенню рівня безпеки фінансового	забезпечення фінансової безпеки держави

борговими зобов'язаннями	- зниження довіри до цінних паперів; - падіння обсягів перерозподілу капіталів	ринку та операцій, що на ньому здійснюються	
Фінансові розслідування пов'язані з шахрайством у сфері страхової діяльності	- Погіршення стабільності страхового ринку; - зниження довіри населення та юридичних осіб до страхових послуг	Виявлення таких операцій сприяє підвищенню рівня безпеки страхового ринку та його учасників	забезпечення фінансової безпеки держави

Отже, за результатами проведеного дослідження можна стверджувати, що значним недоліком української системи фінансової розвідки, а також відповідного уповноваженого органу є брак достатніх повноважень відповідно до чинного законодавства, що серйозно знижує її функціональну ефективність. Визначивши та проаналізувавши механізм впливу фінансової розвідки на фінансову та економічну безпеку держави, ми зможемо виявити «вузькі» місця цього механізму і розробити рекомендації для вдосконалення системи фінансової розвідки, які базуватимуться на усуненні виявлених недоліків.

Виходячи з наведених аргументів, можна зробити висновок, що ефективна діяльність підрозділу фінансової розвідки значно сприяє протидії фінансовим загрозам і покликана забезпечити фінансову безпеку країни. Натомість, якщо діяльність фінансової розвідки не буде націлена на протидію загрозам, це лише посилить їх і матиме негативний вплив на фінансову безпеку держави.

Підсумовуючи результати дослідження, зазначимо, що згідно з чинним законодавством деякі види правопорушень не підпадають під юрисдикцію Державної служби фінансового моніторингу і не є об'єктом фінансової розвідки. До таких правопорушень відносяться: ухилення та уникнення від сплати податків, випадки корупції на всіх рівнях влади, а також зловживання службовим становищем.

Існує думка, що ці правопорушення не передбачають отримання неправомірної фінансової вигоди. Більше того, Державна служба фінансового моніторингу виконує роль центру збору інформації про фінансові операції, яка пізніше передається правоохоронним органам. Таким чином, ефективність фінансової розвідки в багатьох випадках залежить від результативності роботи правоохоронців, які отримують зведену інформацію та проводять розслідування. Додатково, орган фінансової розвідки не має достатніх контрольних повноважень, що ускладнює процес збору даних про фінансові правопорушення. Узагальнюючи, можна стверджувати, що розширення повноважень підрозділу фінансової розвідки значно посилить його роль у забезпеченні фінансової та економічної безпеки держави.

2.2. Аналіз ефективності національної системи протидії легалізації незаконно отриманих доходів

Згідно з обраною методикою дослідження, наступним етапом буде аналіз показників діяльності підрозділу фінансової розвідки України. До цих показників відносяться [15]:

- кількість повідомлень про фінансові операції, отриманих Державною службою фінансового моніторингу;
- загальна кількість матеріалів, переданих Державною службою фінансового моніторингу правоохоронним органам;
- кількість узагальнених матеріалів;
- кількість додаткових узагальнених матеріалів.

Результати розрахунків представимо у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2.

**Основні показники діяльності
Державної служби фінансового моніторингу**

	2021	2022	2023	2024
Кількість отриманих ДФМ повідомлень про фінансові операції	1 664 173	1 181 675	1 432 684	1 754 604
Загальна кількість переданих ДФМ матеріалів до правоохоронних органів	1170	934	1122	1053
- узагальнених матеріалів	767	550	608	572
- додатково узагальнених матеріалів	403	284	514	481

Розроблено автором на основі [19; 25]

Варто зазначити, що загальна кількість переданих Державною службою фінансового моніторингу матеріалів до правоохоронних органів невинно зростає протягом останніх років, після значного зниження у 2022 році, що було викликано військовим вторгненням росії. Відповідно, така тенденція засвідчує ефективність та результативність та діяльності підрозділу фінансової розвідки та загалом системи протидії легалізації незаконно одержаних доходів. Результати представимо графічно на рисунку 2.2.

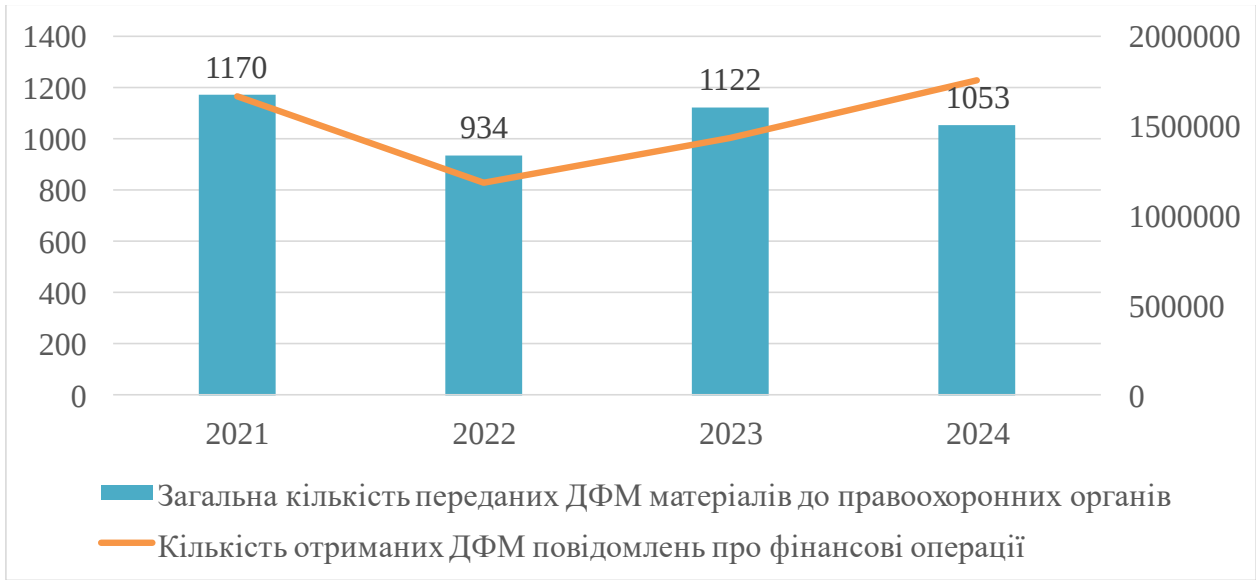

Рис. 2.2. Графічне представлення основних показників діяльності ДФМ

Розроблено автором на основі [19; 25]

За результатами графічного аналізу можна дійти висновку, що, незважаючи на зростання загальної кількості матеріалів, переданих Державною службою фінансового моніторингу до правоохоронних органів, у 2022 році спостерігається суттєве зниження кількості отриманих повідомлень про фінансові операції в порівнянні з 2021 роком. Зміна в процентному відношенні дорівнює 26%. Причини такого зниження, ймовірно, пов'язані з початком широкомасштабного військового вторгнення Росії та окупації. Проте можна також припустити, що ця радикальна зміна є наслідком формування високого рівня фінансової та фіскальної дисципліни серед населення та підприємств. Крім того, ця тенденція може бути зумовлена розширенням повноважень Державної служби фінансового моніторингу та отриманням доступу до більшої кількості інформаційних ресурсів. Варто зазначити, що збільшення кількості матеріалів, переданих правоохоронним органам, свідчить про зростання професіоналізму працівників Державної служби фінансового моніторингу та загальне підвищення ефективності системи фінансової розвідки в країні.

Отже, підсумовуючи результати нашого аналізу, можна стверджувати, що загальна ефективність системи фінансової розвідки в країні є задовільною. Продуктивність роботи підрозділу фінансової розвідки поступово підвищується. Водночас макроекономічні показники вказують на необхідність поліпшення безпекової ситуації в фінансовій сфері, що вимагає активізації роботи Державної служби фінансового моніторингу.

Продовжуючи аналіз, розглянемо структуру матеріалів, переданих Державною службою фінансового моніторингу до відповідних правоохоронних органів. Результати будуть представлені на рисунку 2.3.

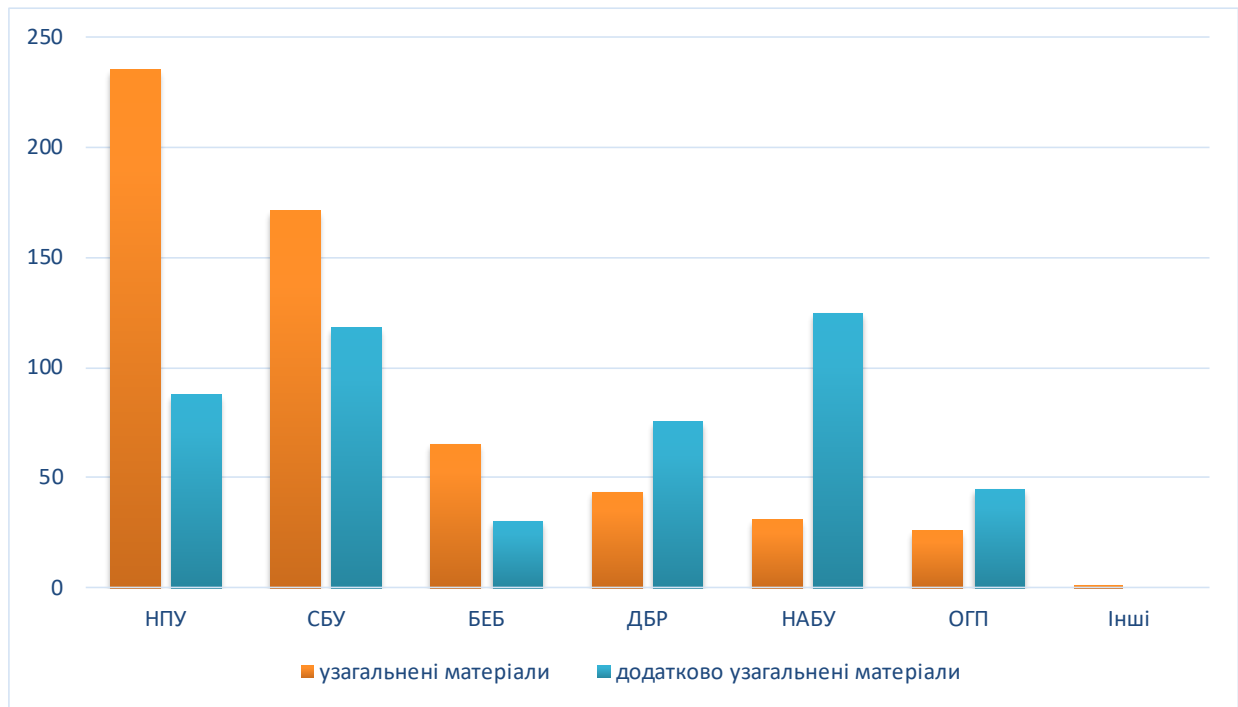

Рис. 2.3. Структура переданих ДФМ матеріалів до правоохоронних органів у 2024

Розроблено автором на основі [19; 25]

Слід також зазначити, що частки узагальнених та додатково узагальнених матеріалів у 2024 році були приблизно однаковими в загальному складі. Найбільша кількість узагальнених матеріалів була передана до Національної поліції України, у той час як значна частина додатково узагальнених матеріалів надійшла до Національного антикорупційного бюро України. У рамках нашого аналізу також розглянемо структуру матеріалів, переданих Державною службою фінансового моніторингу до відповідних правоохоронних органів.

З графічного представлення результатів дослідження видно, що у 2024 році лідируючі позиції за отриманими матеріалами від Державної служби фінансового моніторингу займає Національна поліція України. Водночас, найбільша кількість додатково узагальнених матеріалів надійшла до Служби безпеки України. З огляду на оцінку системи фінансової розвідки України, можна зробити висновок про її ефективність та результати діяльності у сфері фінансового моніторингу. Проте, системний підхід до визначення ефективності фінансової розвідки вказує

на необхідність її подальшої інтенсифікації, що підтверджується розрахунками макроекономічних показників.

2.3. Методи легалізації незаконно отриманих доходів в Україні: аналіз та класифікація

Важливо мати чітке уявлення про найбільш розповсюджені методи легалізації незаконно отриманих доходів у фінансовій сфері під час боротьби з цими злочинами. Відмивання грошей являє собою складний процес, який дозволяє злочинцям замаскувати справжнє походження своїх активів через численні етапи та запутані дії. Для підвищення обізнаності та вдосконалення методів протидії цим видам злочинної діяльності розроблено таблицю, яка містить десять найпопулярніших схем відмивання коштів (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Топ-10 основних способів «відмивання коштів»

№	Типові схеми легалізації незаконно одержаних доходів
Схема 1	Відмивання доходів посадовою особою державного підприємства
Схема 2	Відмивання доходів членами сім'ї національного публічного діяча шляхом інвестування у дороговартісне майно
Схема 3	Відмивання коштів членами сім'ї національного публічного діяча шляхом формування статутного капіталу
Схема 4	Відмивання коштів членом сім'ї экс-посадової особи шляхом придбання майнових прав
Схема 5	Відмивання доходів, отриманих від розкрадання бюджетних коштів із використанням підприємств з ознаками фіктивності та прихованого обготівковування
Схема 6	Відмивання доходів, отриманих від привласнення коштів комунального підприємства через підконтрольні підприємства
Схема 7	Відмивання доходів від привласнення коштів державних установ
Схема 8	Відмивання доходів, отриманих від розкрадання державних коштів через фіктивні підприємства
Схема 9	Відмивання доходів від привласнення бюджетних коштів шляхом завищення вартості укладеного державного контракту
Схема 10	Відмивання коштів, отриманих від нецільового використання коштів комунального підприємства

Розроблено автором на основі [29]

Досвід свідчить, що усвідомлення тих методів, які застосовуються для відмивання грошей, є ключовим аспектом для виявлення підозрілих операцій і запобігання фінансовій злочинності. Отож, розглянемо детальніше основні методи «відмивання грошей» і надамо їх характеристику. На основі аналізу досвіду роботи підрозділів фінансового моніторингу в інших країнах, ми виявили певну схему фінансових операцій, які можуть бути пов'язані з легалізацією незаконно отриманих доходів.

Наприклад, особа П перерахувала 1,3 мільйона євро особі Л для розширення бізнесу нерезидентної компанії Р. Ці кошти, що мають сумнівне походження, були переказані на рахунок компанії Р, оскільки особа П задекларувала мінімальні доходи. У випадку, якщо особа Л не погасить отриманий кредит, 100% активів компанії Р перейдуть у власність особи П.

Відомо, що компанія-нерезидент Р здійснила операції на загальну суму 0,3 мільйона євро на користь компанії-нерезидента С, бенефіціаром якої виступає фізична особа П.

Крім того, фізична особа П є засновником кількох юридичних осіб, і в одному з цих підприємств директором є особа Л (див. рис. 2.4).

Зазначимо, що значна частина витрат, пов'язаних із фізичною особою П, здійснюється за межами України, зокрема на оплату послуг готелів, в казино, а також для зняття готівки.

Тому існують обґрунтовані підозри про спільну діяльність фізичної особи П та фізичної особи Л у контексті відмивання незадекларованих доходів, що мають сумнівне походження.

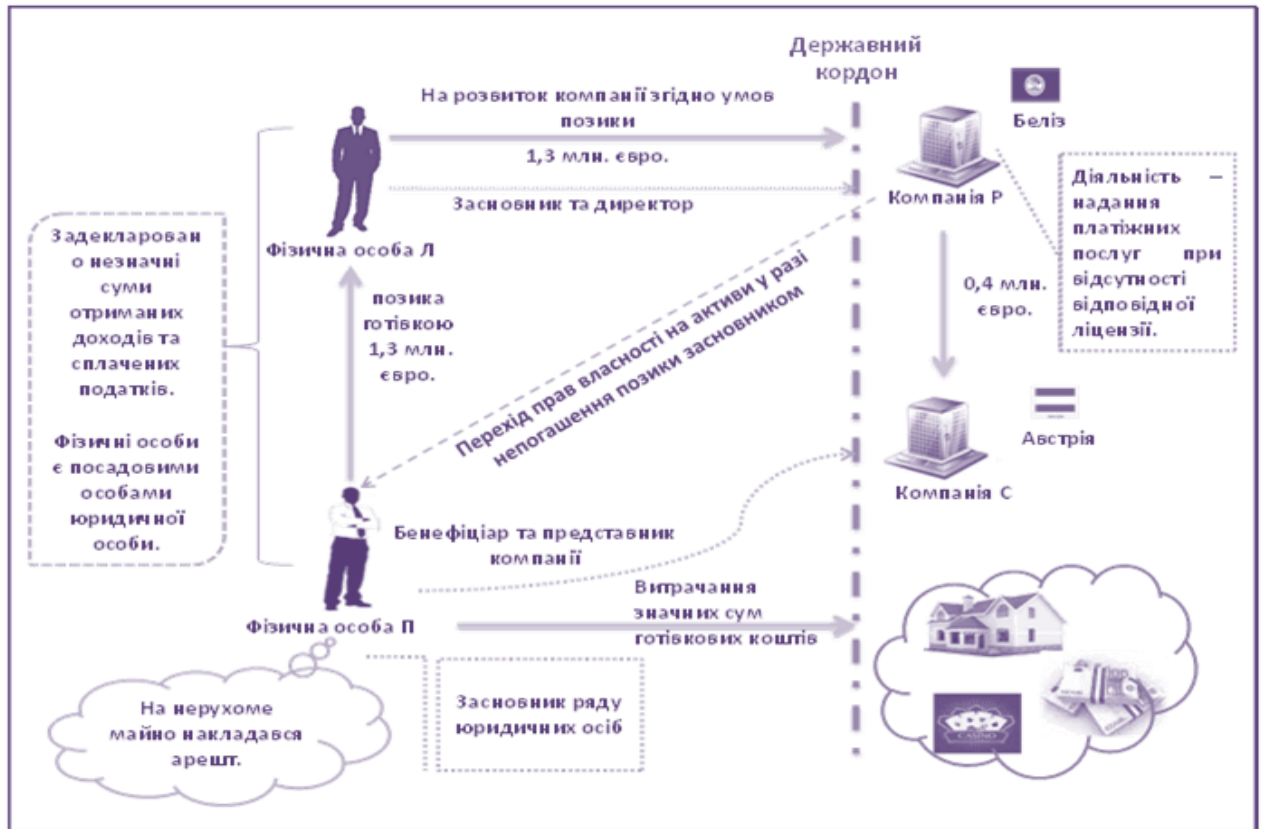

Рис. 2.4. Легалізації коштів за допомогою компанії-нерезидента

Джерело: складено автором на основі [11; 22].

Використання платіжних карток зменшує ризики, пов'язані з фінансуванням тероризму та відмиванням грошей, проте не може повністю їх усунути, оскільки забезпечує швидке виконання як безготівкових, так і готівкових транзакцій у будь-якому місці світу, навіть без фізичної присутності власника картки.

Залежно від умов, в яких здійснюються платіжні операції за допомогою картки, можуть використовуватися різні схеми: дебетова, дебетово-кредитна та кредитна. Дебетова схема дозволяє користувачу здійснювати платежі за картою в межах наявних коштів на його рахунку (див. рис. 2.5).

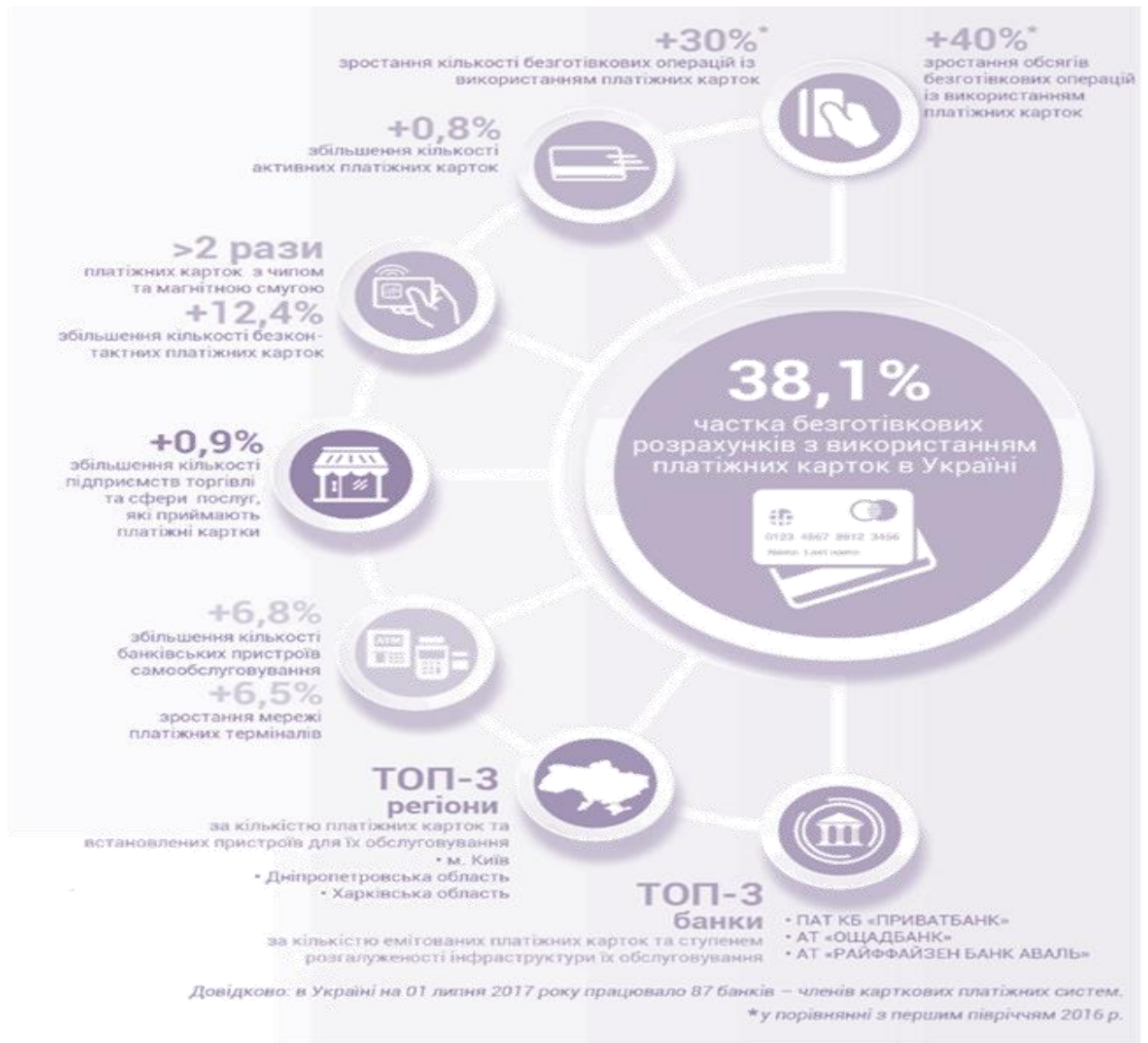

Рис. 2.5. Структурна інтерпретація ринку платіжних карток

Джерело: складено автором на основі [11; 22].

За використання дебетово-кредитної схеми користувач має можливість здійснювати платежі за допомогою платіжної картки, спираючись на залишок коштів на своєму рахунку. У випадку, якщо коштів недостатньо або вони відсутні, платіж може бути завершено за рахунок кредиту, який надає банк.

Кредитна схема надає можливість користувачеві проводити фінансові транзакції з використанням платіжної картки та коштів, які були виділені банком у вигляді кредиту або в межах кредитної лінії.

Проблема боротьби з корупцією є надзвичайно важливою вимогою сучасності і має особливе значення для України.

Зловживаючи своєю службовою позицією, особа приймає неправомірні рішення, що мають на меті отримання особистої вигоди.

Кошти, отримані через реалізацію корупційних схем, використовуються для придбання розкішної нерухомості, автомобілів преміум-класу, дорогоцінних металів та каменів, антикваріату, цінних паперів, інвестицій у бізнес, а також для інших особистих потреб.

Виявлені схеми легалізації доходів, здобутих через корупцію, є різноманітними (рис. 2.6): від простих, що призначені для особистого споживання, до більш складних, пов'язаних з інвестуванням у легальну комерційну діяльність.

Рис. 2.6. Найбільш поширені методи відмивання незаконних доходів

Зафіксовано схему відмивання грошей, організована особою, яка обіймала керівну посаду на державному підприємстві.

Встановлено, що ця особа, яка підозрюється у розкраданні значних сум державних коштів, виконувала фінансові операції на великі суми, зокрема, з використанням готівки. Вона користувалася своїми рахунками, відкритими в різних банках України. Здійснювала внески та зняття готівки, погашала кредитні зобов'язання та розміщувала кошти на депозитах як у національній валюті, так і в доларах США (див. рис. 2.7).

Рис. 2.7. Схема відмивання доходів отриманих від корупційних діянь
Джерело: складено автором на основі [11; 22].

За 11 років загальна сума готівкових коштів, внесених фізичною особою на рахунки, склала еквівалент 138,5 млн грн, з яких 95,9 млн грн були зараховані на депозитні рахунки. При цьому офіційно задекларовані доходи

цієї особи значно нижчі за суми проведених фінансових операцій, що свідчить про можливу наявність прихованих джерел доходів. Загальна сума доходів, отриманих фізичною особою протягом 11 років, становила 1,3 млн грн, що в 100 разів менше загальної суми проведених фінансових операцій.

Також було встановлено, що ця особа є власником кількох елітних автомобілів та двох об'єктів розкішної нерухомості. Наприклад, виявлено схему, яка може бути пов'язана з отриманням неправомірної вигоди чиновником (див. рис. 2.8).

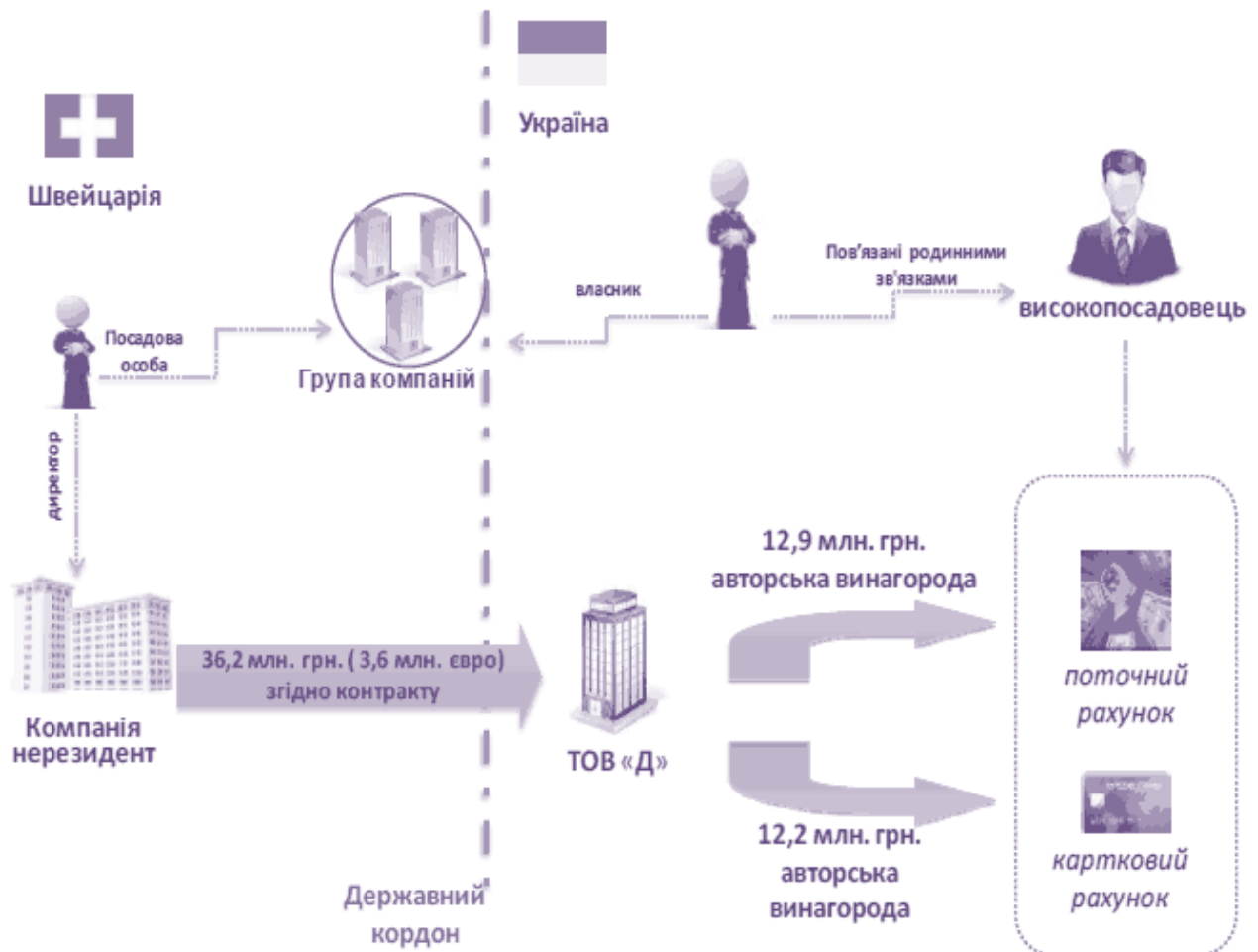

Рис. 2.8. Схема відмивання корупційних доходів

Джерело: складено автором на основі [11; 22].

На рахунок юридичної особи ТОВ "Д" були зараховані кошти від нерезидентної компанії зі Швейцарії в сумі, що еквівалентна 36,2 млн грн (3,6 млн євро) з позначкою "згідно контракту".

Подальше використання цих коштів передбачало їх переказ на поточний та картковий рахунки фізичної особи, яка займає високу посаду, на суму 12,9 млн грн і 12,2 млн грн відповідно, як авторську винагороду.

Важливо зазначити, що директор швейцарської компанії є посадовою особою групи компаній, що контролюються близьким родичем зазначеного високопосадовця.

У зв'язку з отриманням неправомірної вигоди в особливо великому розмірі правоохоронні органи проводять розслідування.

Висновки до розділу 2

Реалізовано аналіз ефективності системи протидії легалізації незаконно отриманих доходів в Україні в розрізі показників: обсяг зареєстрованої інформації про фінансові операції, що підпадають під фінансовий моніторинг; обсяг інформації, яка надається стосовно фінансових операцій, що також підлягають процедурам фінансового моніторингу. Аналіз продемонстрував загальну тенденцію до зниження обсягів повідомлень про фінансові операції в період з 2021 по 2022 рік, що спричинено повномасштабним вторгненням росії в Україну. Водночас варто відзначити поступове зростання обсягів повідомлень про фінансові операції в період з 2022 по 2024 рік, що засвідчує ріст ефективності функціонування системи протидії легалізації незаконно отриманих доходів.

Проведено дослідження щодо структури повідомлень та тих учасників, які надають дані про фінансові операції. Результати аналізу показують, що значна частина повідомлень (54%) походить від учасників ринку капіталів та товарів, що підкреслює їх ключову роль у первинному фінансовому моніторингу. Понад чверть усіх повідомлень надходить від фінансових установ. Аналіз демонструє, що приблизно 95% операцій, які реєструє Держфінмоніторинг, вважаються підозрілими фінансовими транзакціями, які

потребують додаткового розслідування, а також є пороговими фінансовими операціями.

За результатами дослідження, найбільше узагальнених матеріалів відправлено до Служби безпеки України, Національної поліції та Бюро економічної безпеки, тоді як запити від СБУ, Офісу Генерального прокурора та Національного антикорупційного бюро також є домінуючими серед додаткових узагальнень.

В результаті здійсненого аналізу системи протидії легалізації незаконно отриманих доходів ідентифіковано основні методи легалізації нечесно отриманих коштів. Серед них: відмивання доходів посадових осіб державних підприємств; інвестування членами сім'ї національних публічних діячів у дорогоцінну нерухомість; формування статутного капіталу за рахунок коштів членів родини національного публічного діяча; придбання майнових прав членом родини экс-посадовця; легалізація доходів через фіктивні компанії, що використовуються для розкрадання бюджетних коштів; привласнення коштів комунальних підприємств через контрольовані структури; легалізація коштів від привласнення державних установ; розкрадання державних коштів з використанням фіктивних бізнесів; завищення вартості державних контрактів з метою відмивання бюджетних коштів; нецільове використання ресурсів комунальних підприємств. Результати аналітичного етапу дослідження вказують на значні досягнення країни в боротьбі з корупцією та легалізацією нелегальних коштів за останні роки. Економічний ефект від діяльності антикорупційних органів у 2024 році склав приблизно 5 млрд грн, що стало рекордом з моменту створення антикорупційних інституцій.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ НЕЗАКОННИХ ДОХОДІВ

3.1. Формування стратегічного вектору розвитку системи протидії легалізації незаконних доходів

Основне завдання системи протидії легалізації незаконно отриманих доходів та її основного інструменту – підрозділу фінансової розвідки, в контексті боротьби з легалізацією незаконних доходів полягає в запобіганні, виявленні та протидії загрозам фінансової сфери, які пов'язані з легалізацією коштів, отриманих злочинним шляхом, фінансуванням тероризму та іншими ризиками [38].

В аналізі і порівнянні міжнародних систем протидії легалізації незаконно отриманих доходів виявлено, що повноваження українського підрозділу в цій сфері є недостатніми. Вони не включають боротьбу з певними видами загроз, а саме:

- ухилення від сплати податків;
- корупційні прояви в фінансовій сфері та державних установах;
- порушення законодавства, пов'язані зі зловживанням службовим становищем та корупційною діяльністю.

Слід зауважити, що в останні роки більшість з вказаних правопорушень супроводжується отриманням певного фінансового зиску, який можна відстежити. Отже, така діяльність цілком підпадає під юрисдикцію Державної служби фінансового моніторингу. Відповідно, підрозділ фінансової розвідки має мати необхідні повноваження. У зв'язку з цими висновками можна окреслити стратегічні напрямки для вдосконалення системи протидії легалізації незаконно отриманих доходів, які будуть представлені на рисунку 3.1.

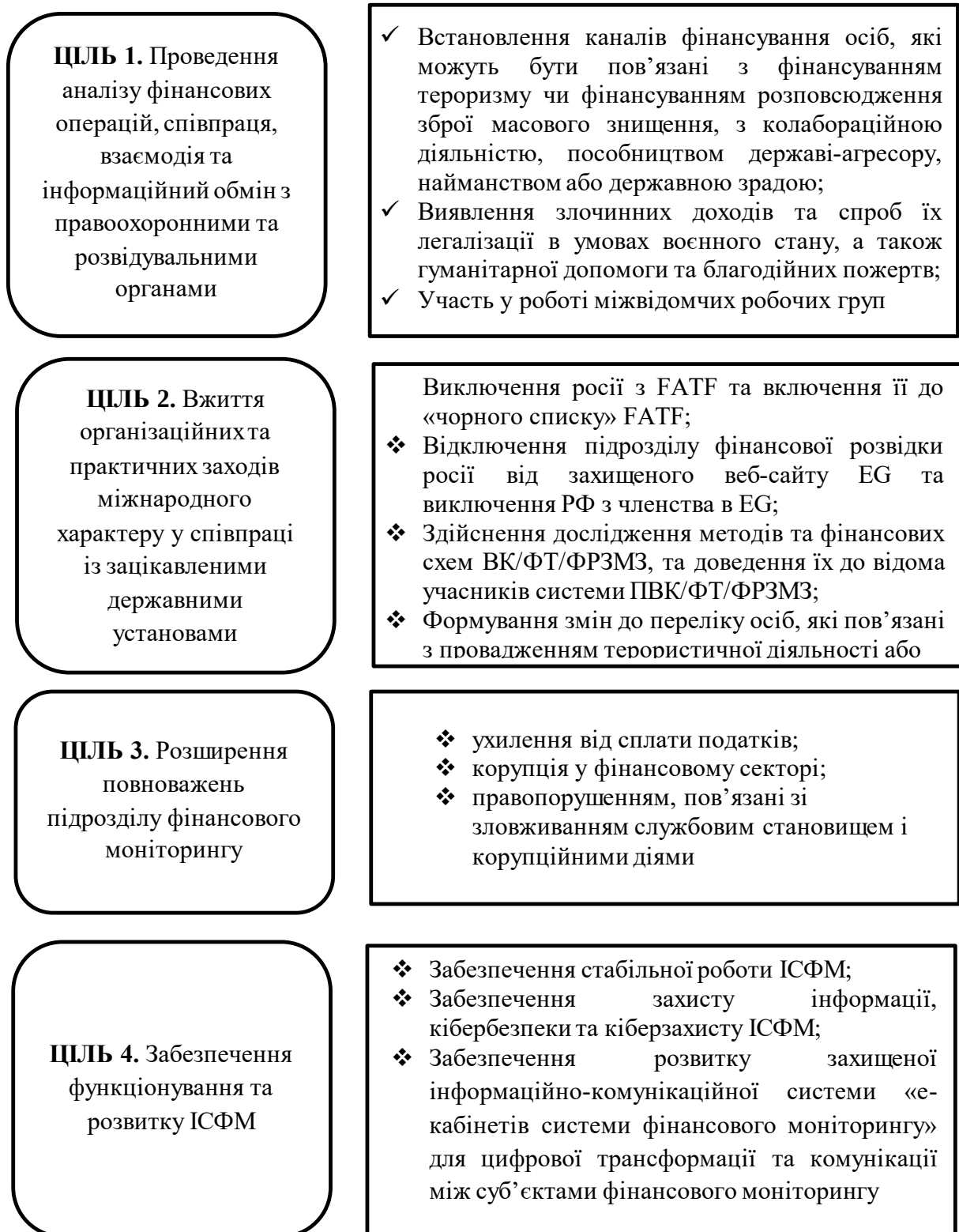

Рис. 3.1. Шляхи удосконалення національної системи протидії легалізації незаконно отриманих доходів

Розроблено автором на основі [11].

Варто наголосити, що удосконалення системи протидії легалізації незаконно отриманих доходів в державі вимагає вдосконалення низки її складових, а саме:

- правової основи фінансової розвідки;
- методичної підтримки для учасників фінансового моніторингу в Україні;
- інституційного забезпечення функціонування національної системи протидії легалізації незаконно отриманих доходів.

Для забезпечення ефективності національної системи протидії легалізації незаконних доходів необхідно розробити раціональну і оптимізовану модель її функціонування. Важливо підкреслити, що фінансова розвідка охоплює не тільки аналіз фінансових операцій. Як показують визначені стратегічні напрямки розвитку фінансової розвідки, суттєвими аспектами є створення міжвідомчої взаємодії, дослідження методів та фінансових схем легалізації доходів, отриманих із злочинної діяльності (ВК) та тероризму (ФТ), удосконалення механізму повідомлень про підозрілі операції, а також встановлення комунікаційної взаємодії між усіма учасниками процесу фінансового моніторингу.

Також варто зазначити, що національна система протидії легалізації незаконних доходів складається з трьох основних компонентів:

- правового забезпечення;
- організаційного забезпечення;
- методичного забезпечення.

Отже, удосконалення функціонування національної системи протидії легалізації незаконних доходів повинно враховувати ці три складові. Завершуючи, варто підкреслити, що система фінансового моніторингу в Україні має значний потенціал для поліпшення, що буде сприяти підвищенню рівня фінансової безпеки та загальної національної безпеки.

3.2. Пропозиції щодо удосконалення системи протидії легалізації незаконних доходів в Україні

Оптимізація функціонування системи протидії легалізації незаконних доходів в Україні стала темою спільного дослідження ООН, Групи Світового банку та 60 країн Егмонтської групи [20]. Вивчивши відповіді, отримані від ПФР та правоохоронних структур, дослідники виокремили зарубіжні практики, що можуть зміцнити та посилити протидію легалізації незаконних доходів. Отож, основі міжнародного досвіду співпраці правоохоронних органів і ПФР було сформульовано низку рекомендацій, які ґрунтуються на світових стандартах у сфері протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом (таблиця 3.1).

Таблиця 3.1.

Результати аналізу світового досвіду організації фінансової розвідки

Рекомендація	Загальний опис заходів, що можуть бути інтегровані у вітчизняну систему фінансової розвідки
Обмін інформацією	ПФР повинні бути уповноважені отримувати інформацію, якою володіють усі відповідні національні правоохоронні органи
Доступ до інформації	Доступ ПФР до внутрішньої інформації правоохоронних органів не повинен регулюватись обов'язковим Меморандумом про співпрацю
	ПФР має мати прямий доступ до всієї відповідної інформації, що зберігається в правоохоронних органах
	ПФР має мати доступ до всіх відповідних типів інформації, що зберігається правоохоронними органами, включаючи інформацію про розслідування, судові переслідування та засудження та інформація про судимості
	Коли ПФР запитує або отримує доступ до інформації від правоохоронних органів від імені іноземного ПФР, не повинні застосовуватися надміру обмежувальні умови, такі як необхідність запиту про взаємну правову допомогу або Меморандум про співпрацю
Поширення інформації	ПФР повинні бути уповноважені поширювати свою інформацію компетентним національним органам, коли проведений аналіз показує, що немає жодної підозри у відмиванні злочинних грошей, але вони мають підстави підозрювати, що вчинено інші (щонайменше тяжкі) кримінальні правопорушення
	Правовий статус інформації ПФР, яка надається правоохоронним органам та/або іншим компетентним органам, має регулюватися законодавством
	Законодавство повинно визначати умови, що дозволяють анулювати конфіденційність інформації ПФР, коли це доречно

<i>продовження таблиці 3.1.</i>	
Запит на інформацію	Компетентні правоохоронні органи повинні мати можливість запитувати всю відповідну інформацію, якою володіє ПФР, під час проведення розслідувань нелегальних фінансових операцій
	У запиті правоохоронних органів на інформацію, яка знаходиться в ПФР, має бути пояснено причини запиту
	Необхідно законодавчо надати повноваження правоохоронним органам та іншим компетентним органам запитувати інформацію у ПФР
	Умови, за яких ПФР може проводити аналіз і передавати інформацію правоохоронним органам або іншим особам компетентні органи на їх запит мають бути врегульовані в законодавстві
	ПФР має прийняти рішення щодо пріоритетності вхідної інформації/запитів правоохоронних органів на основі мети та/або обставини справи
	Коли правоохоронні органи запитують інформацію від ПФР від імені іноземного правоохоронного органу, жодних необґрунтованих або надмірних обмежень не повинно застосовуватися умови (наприклад, запити про взаємну правову допомогу або запити, надіслані через іноземне ПФР)
Правове регулювання	Прямий доступ правоохоронних органів до даних/інформації ПФР, якщо це дозволено, має регулюватися законодавством
Зворотній зв'язок	Правоохоронні органи та інші одержувачі інформації ПФР повинні надавати адекватний, належний і своєчасний зворотній зв'язок ПФР щодо використання інформації

Розроблено автором на основі [17; 29].

Варто також зупинитись на переліку пропозицій задля покращення функціонування виконавчого органу системи протидії легалізації незаконно отриманих доходів – Державної служби фінансового моніторингу. Серед таких пропозицій наступні:

- використання штучного інтелекту для автоматичного виявлення (ІІІ) підозрілих трансакцій, що включає аналіз великих обсягів даних;
- введення вимог до розкриття інформації про бенефіціарних власників компаній, що сприятиме виявленню схем приховування незаконних доходів;
- активна участь у міжнародних ініціативах щодо боротьби з відмиванням грошей, обмін інформацією з іноземними органами;
- регулярне оновлення законодавчих актів, що регулюють фінансові операції, з метою адаптації до нових видів злочинної діяльності;
- проведення тренінгів для працівників фінансового сектору, правоохоронних органів та суддів у питаннях боротьби з відмиванням грошей;

- визначення чітких критеріїв, що дозволяють ідентифікувати ризикові операції, та встановлення обов'язкових процедур для їх перевірки;
- залучення додаткових ресурсів для фінансових моніторингових структур, що дозволить їм ефективніше виконувати свої функції.
- промоція е-урядових послуг, заохочення використання електронних платіжних систем, які значно ускладнюють можливості для здійснення нелегальних фінансових операцій.

Необхідно зазначити, що боротьба з легалізацією нелегальних доходів не обмежується лише аналізом фінансових операцій. Як випливає з запропонованих стратегічних напрямків розвитку національної системи протидії легалізації нелегальних доходів, ключовим аспектом є також належна міжвідомча взаємодія, вивчення методів та фінансових схем, що використовуються у відмиванні коштів і фінансуванні тероризму, а також удосконалення системи інформування про підозрілі фінансові транзакції та налагодження комунікації між учасниками фінансового моніторингу.

Отже, можна стверджувати, що система протидії легалізації незаконних доходів базується на трьох основних елементах:

- правове забезпечення;
- організаційне забезпечення;
- методичне забезпечення.

Таким чином, процес розробки теоретичної моделі функціонування національної системи протидії легалізації нелегальних доходів має враховувати три визначені складові. На завершення варто підкреслити, що національна система має суттєвий потенціал і можливості для вдосконалення, що в свою чергу передбачає поліпшення системи фінансової та національної безпеки в цілому.

Отже, спираючись на попередні дослідження відповідно до обраного підходу та використовуючи метод теоретичного узагальнення, перейдемо до створення теоретичної моделі функціонування національної системи протидії легалізації незаконних доходів (рис. 3.2).

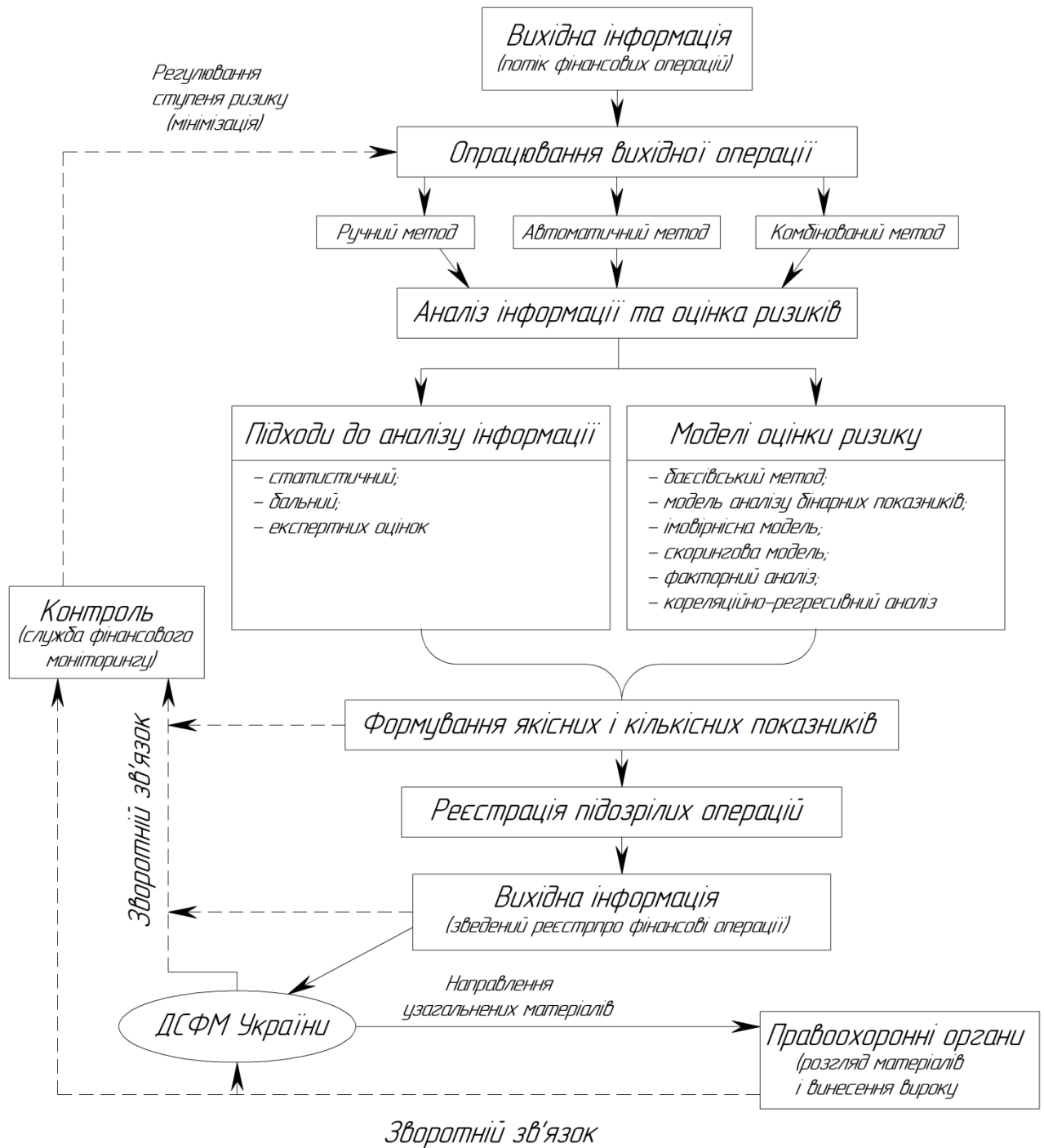

Рис. 3.2. Теоретична модель функціонування національної системи протидії легалізації незаконних доходів

Отож, формування ефективної системи протидії легалізації незаконних доходів передбачає злагоджене функціонування та взаємодію усіх суб'єктів, що беруть участь у процесі протидії легалізації незаконно отриманих доходів та фінансування тероризму.

Висновки до розділу 3

Провівши порівняльний аналіз системи боротьби з легалізацією незаконних доходів у закордонних країнах, можна виділити кілька переваг, які слід запровадити в українську практику. Зокрема, необхідно забезпечити широку координацію між органами, які займаються протидією легалізації злочинних доходів і фінансуванню тероризму; перенести на наступний бюджетний рік невикористані кошти; інтегрувати фінансовий моніторинг не лише в напрямі боротьби з легалізацією незаконних доходів, а й з ухиленням від сплати податків; поширити вимоги щодо звітності на операції з криптовалютами; розмежувати функції управління і реалізації фінансового моніторингу між окремими підрозділами в рамках єдиного уповноваженого органу; встановити відповідальність уповноваженого органу за етап попереднього розслідування; закріпити законодавчо за уповноваженим органом функції координації діяльності органів фінансового моніторингу; заборонити передачу інформації про податкові правопорушення в інші країни; підпорядкувати фінансовий моніторинг центральному банку та впровадити автоматизовану ризик-орієнтовану систему обробки даних.

Виділено ключові цілі вдосконалення системи протидії легалізації незаконно отриманих доходів: аналіз фінансових транзакцій, забезпечення співпраці та інформаційного обміну з правоохоронними та іншими державними структурами; вивчення методів і фінансових схем, що використовуються у відмиванні коштів та фінансуванні тероризму; покращення міжвідомчої взаємодії серед органів державної влади, які є учасниками національної системи фінансового моніторингу, а також надання методологічної і практичної підтримки суб'єктам первинного фінансового моніторингу; забезпечення функціонування та розвитку інформаційної системи фінансового моніторингу; участь у міжнародному співробітництві.

Розроблено перелік пропозицій задля покращення функціонування виконавчого органу системи протидії легалізації незаконно отриманих доходів

– Державної служби фінансового моніторингу, а саме: використання штучного інтелекту для автоматичного виявлення (ІІІ) підозрілих трансакцій, що включає аналіз великих обсягів даних; введення вимог до розкриття інформації про бенефіціарних власників компаній, що сприятиме виявленню схем приховування незаконних доходів; активна участь у міжнародних ініціативах щодо боротьби з відмиванням грошей, обмін інформацією з іноземними органами; регулярне оновлення законодавчих актів, що регулюють фінансові операції, з метою адаптації до нових видів злочинної діяльності; проведення тренінгів для працівників фінансового сектору, правоохоронних органів та суддів у питаннях боротьби з відмиванням грошей; промоція е-урядових послуг, заохочення використання електронних платіжних систем, які значно ускладнюють можливості для здійснення нелегальних фінансових операцій.

Досліджено, що покращення системи боротьби з легалізацією незаконно отриманих доходів вимагає вдосконалення таких ключових елементів: правової основи для фінансового моніторингу; методичного забезпечення діяльності суб'єктів фінансового моніторингу в Україні; інституційної підтримки системи фінансового моніторингу.

Запропоновано алгоритм формування теоретичної моделі системи протидії легалізації незаконно отриманих доходів, що включає наступні етапи: оцінка ефективності системи фінансового моніторингу в країні; визначення основних "вузьких місць" у системі фінансового моніторингу; аналіз міжнародного досвіду створення та функціонування системи фінансового моніторингу; формування стратегічних напрямків розвитку цієї системи; розробка теоретичної моделі фінансового моніторингу для країни.

На основі отриманих результатів дослідження створено теоретичну модель системи протидії легалізації незаконно отриманих доходів, яка дозволить ефективніше протидіяти сучасним загрозам у фінансовій сфері.

ВИСНОВКИ

Здійснено теоретичний аналіз основ протидії легалізації кримінальних доходів, виділено основні напрямки вдосконалення системи, включаючи: посилення співпраці між Державною службою фінансового моніторингу, банками та правоохоронними органами; розробку ефективної системи оцінки фінансового моніторингу на макрорівні; адаптацію світових стандартів до національного законодавства.

Досліджено етимологію понять «фінансова розвідка» та «фінансовий моніторинг», з'ясовано, що термін «фінансова розвідка» є більш доцільним, оскільки він включає глибший аналіз інформації.

Проаналізовано законодавство інших країн у цій сфері, виокремлено ключові аспекти для реалізації в Україні: розвиток джерел інформації про сумнівні фінансові операції, збереження конфіденційності при передачі інформації, вимоги до банків щодо підозрілих рахунків та співпраця з правоохоронними органами.

Встановлено структуру суб'єктів фінансової розвідки в Україні та їх обов'язки щодо повідомлення про підозрілі операції. Проаналізовано механізми співпраці між первинними суб'єктами та державними органами у боротьбі з нелегальними фінансовими операціями.

Класифіковано операції, що підлягають фінансовому моніторингу, з визначенням порогових значень для різних типів переказів, включаючи криптовалюти. Встановлено також критерії для ризикових операцій, пов'язаних з країнами, що не виконують рекомендації ФАТФ, політично значущими особами та готівковими операціями.

Проаналізовано ефективність системи протидії легалізації незаконно отриманих доходів в Україні за ключовими показниками: обсяг зареєстрованої інформації про фінансові операції, що підлягають моніторингу. Виявлено загальне зниження обсягу повідомлень у 2021-2022 роках через російське

вторгнення, але з 2022 по 2024 рік спостерігається поступове зростання, що свідчить про поліпшення ефективності системи.

Дослідження структури повідомлень показало, що 54% інформації надходить від учасників ринку капіталів та товарів, що підкреслює їх важливість у фінансовому моніторингу. Більше 25% повідомлень подають фінансові установи, при цьому близько 95% операцій, що реєструє Держфінмоніторинг, є підозрілими та потребують подальшого розслідування.

Основна маса матеріалів передані Службі безпеки України, Національній поліції та Бюро економічної безпеки, а також запити від СБУ і Офісу Генерального прокурора.

Виявлено ключові методи легалізації незаконних доходів, зокрема, відмивання коштів посадових осіб, інвестиції у нерухомість членів сімей публічних діячів, фіктивні компанії для розкрадання бюджетних коштів та завищення вартості державних контрактів. За останні роки країна досягла значних успіхів у боротьбі з корупцією: в 2024 році економічний ефект від роботи антикорупційних органів становив близько 5 млрд грн, що є рекордом з моменту створення цих інституцій.

Порівняльний аналіз систем боротьби з легалізацією незаконних доходів в інших країнах виявив кілька переваг, які можна впровадити в Україні. Необхідно забезпечити координацію між органами, що займаються фінансовим моніторингом та протидією тероризму, перенести невикористані бюджетні кошти на наступний рік, інтегрувати фінансовий моніторинг із боротьбою з ухиленням від сплати податків, розширити звітність на операції з криптовалютами і чітко розмежувати функції управління в рамках уповноваженого органу.

Встановлено ключові цілі вдосконалення системи включають аналіз фінансових транзакцій, забезпечення співпраці з правоохоронними органами, вивчення фінансових схем відмивання коштів, покращення міжвідомчої взаємодії та розвиток інформаційної системи фінансового моніторингу.

Розроблено пропозиції для покращення функціонування Державної служби фінансового моніторингу, такі як використання штучного інтелекту для виявлення підозрілих трансакцій, розкриття інформації про бенефіціарів, активна участь в міжнародних ініціативах, регулярне оновлення законодавства та проведення тренінгів для працівників.

Дослідження вказує на необхідність вдосконалення правової основи, методичних рекомендацій та інституційної підтримки фінансового моніторингу. Запропоновано алгоритм для формування теоретичної моделі системи протидії легалізації доходів, включаючи оцінку ефективності, вивчення міжнародного досвіду та розробку стратегічних напрямків розвитку.

На основі результатів дослідження створена теоретична модель, яка дозволить ефективніше протидіяти сучасним загрозам у фінансовій сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Franchuk, V., Pryhunov, P., Melnyk, S., Hobela, V., & Shuprudko, N. (2023). Security environment: theoretical and methodological principles. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 3(50), 247–255. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.3.50.2023.4089>
2. Hnylytska L., Franchuk V., Melnyk S., Nakonechna N., Leskiv H., & Hobela V. (2022). Security-oriented model of business risk assessment. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 4 (45), 202–210. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.4.45.2022.3838>
3. Hobela, V. (2020) Economy offshoring in the national economic security. *Scientific Horizons*, 23(12), 109 – 120. [https://doi.org/10.48077/scihor.23\(12\).2020.109-120](https://doi.org/10.48077/scihor.23(12).2020.109-120)
4. Акімова О. В. Фінансовий моніторинг в системі державного фінансового контролю: теорія, методологія, практика : монографія. Краматорськ : Донбаська державна машинобудівна академія, 2017. 298 с.
5. Актуальні методи, способи, інструменти легалізації (відмивання) злочинних доходів та фінансування тероризму (сепаратизму). Державна служба фінансового моніторингу України. 2021. URL: https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/200/%20of%/UKR_Typology_2021.pdf
6. Аркуша Л. І. Деякі особливості розслідування легалізації (відмивання), одержаних у результаті організованої злочинної діяльності. *Юридичний вісник*. 2012. № 2. С. 87–92.
7. Возняковська Х. А. Фінансовий моніторинг як інструмент протидії легалізації (відмиванню) злочинних доходів. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету*. 2012. № 1. С. 79–90.
8. Гаврилишин А. П. Щодо питання понятійного апарату «фінансовий моніторинг». *Організаційно-правове забезпечення діяльності контролюючих та правоохоронних органів у сфері господарювання: проблеми сьогодення і перспективи розвитку*: матеріали всеукраїнської

- науково-практичної конференції. Ірпінь: Національний університет ДПС України, 2011. 588 с.
9. Гаєвський І. М. Відмивання коштів і корупція: співвідношення та аналіз взаємозв'язків. *Публічне право*. 2014. № 3. С. 78–84. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pp_2014_3_13
 10. Гаєвський І. М. Національна система фінансового моніторингу як компонент національної безпеки України: правові аспекти. *Публічне право*. 2015. № 4. С. 33–40.
 11. Глущенко О. О., Семеген І. Б. Антилегалізаційний фінансовий моніторинг: ризик-орієнтований підхід: монографія. Львів: Львівський інститут банківської справи Університету банківської справи НБУ, 2015. 429 с.
 12. Гобела В. В., Мельник С. І. Offshoring as a Threat to the National Economic Security: Causes and Ways to Counteract. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Економіка»*. 2021. Том 8, № 2. С. 9–16. DOI:10.52566/msu-econ.8(2).2021.9-16
 13. Гобела В. В. Економіко-безпекова екологізація: теорія і практика : монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2021. 244 с.
 14. Гулько Л. Г. Організаційно-економічний механізм фінансового моніторингу в суб'єктів первинного фінансового моніторингу. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Вип. 5. С. 863–866.
 15. Д'яконова І. І., Шиян Д. В. Методика оцінки ефективності фінансового моніторингу. *Вісник Української академії банківської справи*. 2013. № 1(34). С. 10–17.
 16. Дмитренко Е. С. Роль фінансового моніторингу у мінімізації латентності злочинів, передбачених статтями 209 та 209-1 Кримінального кодексу України. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2014. № 1. С. 43–49.
 17. Єрмоленко О.А., Лисьонкова Н.М., Фінансовий моніторинг в Україні. *Вісник економіки транспорту та промисловості*. 2012. № 37. С. 23–26.

18. Задоя А. О., Ткаченко І. П. Фінансовий моніторинг: перспективи впровадження та проблеми реалізації. *Економічний вісник НГУ*. 2015. № 2. С. 59–65.
19. Звіти про діяльність. Офіційний веб-сайт Державної служби фінансового моніторингу України. URL: http://www.sdfm.gov.ua/articles.php?cat_id=83&lang=uk (дата звернення: 07.09.2024).
20. Коваленко В. В., Дмитров С. О., Єжов А. В. Міжнародний досвід у сфері запобігання та протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму: монографія. Суми: УАБС НБУ, 2017. 140 с.
21. Копиця І.М., Смагло О.В. Зарубіжний досвід організації системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. *Вісник Житомирського державного технологічного університету*, 2013. №2. С. 240–245.
22. Кравчук А.О. Тіньові аспекти економіки України в податковому секторі. *Український журнал прикладної економіки*. 2016. Том 1. № 3. С. 79–86.
23. Куришко О. О. Принципи системи фінансового моніторингу. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: збірник тез доповідей XIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (28-29 жовтня 2015 р.): у 2 т.* Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2015. Т. 1. С. 117–120.
24. Куришко О.О. Особливості розвитку Системи фінансового моніторингу в Україні. *Актуальні проблеми економіки*. 2012. № 1. С. 267–275.
25. Матеріали офіційного сайту Державної служби фінансового моніторингу України. ДСФМ – веб-сайт. URL: <http://sdfm.gov.ua> (дата звертання: 10.03.2023).
26. Москаленко Н. В. Світовий досвід побудови системи запобігання та протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, і фінансування тероризму. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія «Економіка та управління»*. 2020. № 2. С. 119-123.

27. Павлов Д. М. Протидія відмиванню коштів та фінансуванню тероризму як фактор забезпечення економічної безпеки держави та протидії корупції: теоретико-правовий аспект. *Публічне право*. 2017. № 1. С. 33–40.
28. Петрук О.М., Левківська К.Д. Особливості розвитку системи фінансового моніторингу. *Вісник Житомирського державного технологічного університету*. 2013. № 2. С. 288–292.
29. Про Державну службу фінансового моніторингу України: Положення затв. постановою Кабінету Міністрів України від 29.07.2015 № 537. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-2015-%D0%BF#Text>.
30. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму: Закон України від 14.10.2014 р. № 1702-VII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-18>
31. Романько П. С. Національна система фінансового моніторингу: шляхи становлення та перспективи розвитку. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. № 3. С. 224–228.
32. Світлична В. Ю., Світлична Т. І. Врахування факторів ризику в процесі здійснення фінансового моніторингу. *Комунальне господарство міст*. Серія «Економічні науки». 2013. № 111. С. 152–159.
33. Сербина О. Г., Минакова К. С. Становлення системи фінансового моніторингу в Україні. *Молодий вчений*. 2014. № 4(07) (1). С. 125–128.
34. Синявська О. О. Дослідження впливу економічного розвитку країни на рівень тероризму. *Глобальні та національні проблеми економіки*. №15, 2017 р. URL: <http://global-national.in.ua/archive/15-2017/124.pdf>
35. Смагло О. В. Оцінка ризику легалізації злочинних доходів суб'єктів первинного фінансового моніторингу. *Вісник ЖДТУ*. Серія «Економічні науки». 2015. № 4(74). С. 201–212.
36. Стечишин Т. Б. Проблеми формування системи фінансового моніторингу в банківській сфері України. *Науковий вісник Херсонського державного*

- університету. Серія "Економічні науки". 2014. №8. С. 183–187. – URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_08/311.pdf
37. Тесленко В. І. Становлення національної системи фінансового моніторингу та її роль у боротьбі з організованою злочинністю. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2013. № 1. С. 280–287.
 38. Франчук В. І. Концептуальний підхід до забезпечення економічної безпеки суб'єкта господарювання. *Комунальне господарство міст*. 2013. № 108. С. 271–179.
 39. Франчук В. І. Особливості організації системи економічної безпеки відкритих акціонерних товариств в умовах трансформаційної економіки : монографія. ЛьвДУВС, 2010. 440 с.
 40. Хвалінський С. О. Оцінка критеріїв ризику відмивання коштів та фінансування тероризму в Україні в умовах глобалізації. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія "Економічні науки"*. 2014. №7. С. 156–159. URL: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DO WNL OAD=1&Image_file_name=PDF/Nvkhdu_en_2014_7\(1\)__43.pdf](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DO WNL OAD=1&Image_file_name=PDF/Nvkhdu_en_2014_7(1)__43.pdf)